

**IRLANDZKI PROGRAM
DLA RODZICÓW-
IMIGRANTÓW (ALL IPIP)**

**PRZEWODNIK INFORMACYJNY
IRLANDIA PÓŁNOCNA**

PODZIĘKOWANIE

Niniejsza informacja była osiągnięta dzięki staraniom wielu źródeł, dlatego chcielibyśmy na wstępie wyrazić wdzięczność za okazaną pomoc i doświadczenie.

Po pierwsze, dziękujemy specjalistom ds. transgranicznych – założycielom projektu, którzy zapewнили finansowanie w celu przeprowadzenia niniejszego przedsięwzięcia.

Po drugie, składamy wyrazy uznania członkom Komitetu zarządzającego projektem za ich czas i zasoby przeznaczone w celu realizacji tego przewodnika.

Po trzecie, wyrażamy wdzięczność Komitetowi Doradczemu, który składał się zarówno z teoretyków, jak i praktyków w obu krajach. Wielu z nich sami są rodzicami-immigrantami.

Wyrażamy również wyrazy uznania i wdzięczności wszystkim tym, którzy wyrazili opinie i uzupełnili różne części niniejszego przewodnika, łącznie z Barnardos Tuar Ceatha z Ministerstwa Integracji, Służbą Integracji i Zróżnicowania Irlandii Północnej, osobami wykonawczymi ze Służby Zdrowia oraz specjalistami z ISPC (Irlandzkiego Stowarzyszenia ds. Zapobiegania Przemocy wobec Dzieci).

Chcieliśmy podziękować wszystkim praktykom, rodzicom i młodym osobom, które uczestniczyły w konsultacjach prowadzonych na terytorium całej Irlandii i z pomocą internetu. Dziękujemy za wasze wsparcie i przekazane informacje, które były niezbędne do przygotowania tego przewodnika informacyjnego.

Wszystkim dodatkowym osobom, którzy udzielili poparcia dla niniejszego programu DZIĘKUJEMY!

Fiona Dwyer, Koordynator Projektu All IPIP, ISPC

Mary Nicholson, Kierownik Projektu All IPIP, Rzecznik, ISPC

WSTĘP

Globus: Irlandzki Program dla Rodziców-Imigrantów jest 24-miesięcznym projektem, którego celem jest okazanie pomocy rodzicom-imigrantom w życiu codziennym i pełnieniu obowiązków rodzicielskich w Irlandii.

Przewodnik informacyjny jest jednym z 3 produktów zestawu opracowanego podczas niniejszego projektu.

Przewodnik informacyjny – to podręcznik dla rodziców dot. aspektów codziennego życia w Irlandii. Zawiera on aktualne informacje na 6 różnych tematów oraz podaje wskazówki odnośnie innych źródeł, gdzie można uzyskać dalszych informacji.

Każdy z rozdziałów jest wydzielony w celu łatwiejszego dostępu. Jeżeli któryś z tematów jest szczególnie aktualny, można go od razu otworzyć.

ROZDZIAŁ 1:

Życie w Irlandii – krótki wstęp

ROZDZIAŁ 2:

Życie w Irlandii – informacje praktyczne

ROZDZIAŁ 3:

Informacje prawne

ROZDZIAŁ 4:

System ochrony zdrowia i służb socjalnych

ROZDZIAŁ 5:

System edukacji

ROZDZIAŁ 6:

Odpoczynek i działalność społeczna

Rozdziały są dzielone albo na części pytań-odpowiedzi, albo zawierają informacje na poszczególne tematy. W ten sposób łatwiej jest odszukać właściwy rozdział albo odpowiedź na konkretne pytanie.

W końcu załączony jest spis najczęściej stosowanych skrótów i akronimów oraz słownik używanych wyrazów (terminów).

TREŚĆ

ROZDZIAŁ 1:

Życie w Irlandii – krótki wstęp 5

ROZDZIAŁ 2:

Życie w Irlandii – informacje praktyczne.....7

ROZDZIAŁ 3:

Informacje prawne w Irlandii Północnej..... 15

ROZDZIAŁ 4:

System ochrony zdrowia i służb socjalnych 19

ROZDZIAŁ 5:

Północnoirlandzki system edukacji 27

ROZDZIAŁ 6:

Odprycynek i działalność społeczna..... 33

SŁOWNIK

.....35

SKRÓTY I AKRONIMY

.....36

GDZIE MOGĘ ZNALEŹĆ?

- Informacje dot. instytucji rządowych? ..... **zob. Rozdział 1**
- Informacje dot. ludności? ..... **zob. Rozdział 1**
- Informacje o płaceniu rachunków? ..... **zob. Rozdział 2**
- Informacje o wynajmie? ..... **zob. Rozdział 2**
- Informacje o prawach mojego dziecka? ..... **zob. Rozdział 3**
- Informacje o przemocy domowej? ..... **zob. Rozdział 3**
- Informacje o szczepieniach? ..... **zob. Rozdział 4**
- Informacje o opiece nad dziećmi? ..... **zob. Rozdział 4**
- Informacje o pracach domowych? ..... **zob. Rozdział 5**
- Informacje o dyscyplinie szkolnej? ..... **zob. Rozdział 5**
- Informacje o kulturze? ..... **zob. Rozdział 6**
- Informacje o bibliotekach? ..... **zob. Rozdział 6**

PODSTAWOWE FAKTY

Irlandia Północna znajduje się na Wyspie Irlandia. Jest ona położona w północnej części wyspy.

Ilość mieszkańców w Irlandii Północnej szacuje się na 1 741 619 (według danych 2006 roku).

Stolicą Irlandii Północnej jest Belfast.

Oficjalną walutą w Irlandii Północnej jest Funt Szwedzki, oznaczany jako £ przed cenami.

Oficjalnym językiem w Irlandii Północnej jest język angielski.

Irlandia Północna jest częścią Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej.

GEOGRAFIA IRLANDII

Gdzie jest położona Irlandia Północna?

Irlandia Północna znajduje się na Irlandii – wyspie położonej w Europie Północno-Zachodniej. Ze wschodniej strony Irlandii najbliższym sąsiadem jest Wielka Brytania (Anglia, Szkocja i Walia), którą od Irlandii oddziela Morze Irlandzkie.

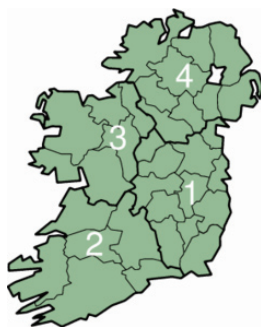
Irlandia Północna (która jest częścią Zjednoczonego Królestwa) zajmuje jedną szóstą część wyspy, a Republika Irlandii zajmuje pięć szóstych.

Irlandia Północna jest podzielona na 6 hrabstw, które formują Prowincję Ulster.

Prowincje irlandzkie

- 1 – Leinster
- 2 – Munster
- 3 – Connaught
- 4 – Ulster

ULSTER

Prowincja Ulster jest położona w północnej części wyspy. Większe terytorium Prowincji Ulster jest częścią Irlandii Północnej. Ulster składa się z 9 hrabstw. 6 należy do Irlandii Północnej, a pozostałe 3 są częścią Republiki Irlandii.

Nazwa hrabstwa	Nazwa po irlandzku	Miasto – ośrodek administracyjny
Antrim	Aontroim	Belfast
Armagh	Árd Mhacha	Armagh
Down	Dún	Downpatrick
Fermanagh	Fir Manach	Enniskillen
Londonderry	Doire	Derry
Tyrone	Tir Eoghain	Omagh

KRÓTKA HISTORIA IRLANDII PÓŁNOCNEJ

Jaka jest historia Irlandii Północnej?

Historia Irlandii jest bardzo długa. Domniema się, że sięga ona roku 7 000 p.n.e., a pierwsi osadnicy prawdopodobnie przybyli ze Szkocji i Wielkiej Brytanii.

Irlandia była atakowana przez wiele różnych najeźdźców, m.in. przez Celtów, Wikingów, Normanów i Anglików.

Anglia rządziła Irlandią przez bez mała 800 lat, aż do Powstania Wielkanocnego w 1916 r., kiedy to nacjonaści ogłosili, że Irlandia jest niezależną republiką.

Według Układu Brytyjsko-Irlandzkiego z r. 1920 Wyspa Irlandii została podzielona na Irlandię Północną (6 hrabstw na północnym-wschodzie wyspy) i Irlandię Południową (pozostałe 26 hrabstw). Większość ludności w tych 26 hrabstwach była wyznania katolickiego, a w 6 hrabstwach północnych – głównie protestanckiego.

W oparciu o Układ Brytyjsko-Irlandzki z r. 1920, w roku 1921 Irlandia Północna została ogłoszona częścią Wielkiej Brytanii posiadającą status brytyjskiego dominium.

Irlandzka Armia Republikańska (IRA) żądała, aby cała Wyspa Irlandia była częścią Wolnego Państwa Irlandzkiego (teraz – Republika Irlandii), natomiast unioniści chcieli, żeby Irlandia Północna pozostała częścią Wielkiej Brytanii.

Katolicy w Irlandii Północnej czuli się dyskryminowani, ponieważ Rząd był kontrolowany głównie przez protestanckich unionistów.

W 1966 r. zaczęły się 'konflikty', które doprowadziły do 30 lat zbrojnej walki w Irlandii Północnej.

W 1969 r. Wojsko Brytyjskie wkroczyło na terytorium Irlandii Północnej w celu zapewnienia bezpieczeństwa.

W 1972 r. dokonano najwięcej zbrodni podczas konfliktu zbrojnego w Irlandii Północnej.

W 1985 r. zostało podpisane Porozumienie Brytyjsko-Irlandzkie pomiędzy Zjednoczonym Królestwem a Republiką Irlandii proklamujące, że Irlandia Północna zostanie niezależna od Republiki Irlandii, dopóki taka będzie wola większości mieszkańców Irlandii Północnej.

W 1998 r. głowy państw Wielkiej Brytanii i Republiki Irlandii zawarły Porozumienie Wielkopiątkowe.

W 2005 r. IRA oficjalnie ogłosiła całkowite rozbrojenie.

8 maja 2007 r. dokonano dewolucji (delegowania uprawnień) na rzecz Irlandii Północnej (zob. Rząd w następnej części).

RZĄD

Czy Irlandia Północna posiada własny Rząd?

Tak. Mimo że Irlandia Północna jest częścią Wielkiej Brytanii, posiada ona własny Rząd.

Dewolucja (podczas której Rząd Brytyjski delegował uprawnienia na rzecz Irlandii Północnej) na rzecz Zgromadzenia Irlandii Północnej miała miejsce we wtorek, dnia 8 maja 2007 r. po wybraniu czteropartyjnego Rządu, w skład którego wchodzi 12 ministrów.

Kto kieruje Północną Irlandią?

Premier i Wicepremier wspólnie odpowiadają za pracę Rządu. Tworzą oni Urząd Premiera i Wicepremiera (Office of the First Minister and Deputy First Minister, OFMDFM).

W skład Rządu wchodzi 10 ministrów z poszczególnych Ministerstw (Departamentów Rządowych), którzy odpowiadają za różne sfery rządowe: edukację, ochronę zdrowia, politykę socjalną i.t.p.

Premier, Wicepremier i 10 ministrów Departamentów Rządowych wchodzi w skład Rządu, który podczas posiedzeń podejmuje decyzje odnośnie ważnych zagadnień i kwestii międzyresortowych.

Jak się nazywa Parlament?

Parlament Irlandii Północnej nazywa się Zgromadzeniem Irlandii Północnej. Posiada on uprawnienia do przyjmowania ustaw i podejmowania decyzji dot. funkcji Departamentów Rządowych Irlandii Północnej.

Komitet Wykonawczy, posiadający uprawnienia wykonawcze w imieniu Zgromadzenia, przygotowuje projekty nowych ustaw w postaci 'wykonawczych projektów ustaw', które później są rozpatrywane przez Zgromadzenie. Każdego roku ustala on również Program Rządowy z uzgodnionym budżetem, który zatwierdza Zgromadzenie.

Jak się nazywają posłowie do Parlamentu?

Obecnie w skład Zgromadzenia wchodzi 108 wybranych Członków Zgromadzenia Ustawodawczego (Members of the Legislative Assembly, MLAs). Zakres ich odpowiedzialności obejmuje obronę interesów ich wyborców.

Czy mogę głosować podczas wyborów?

Jeżeli jesteś ze Zjednoczonego Królestwa, Republiki Irlandii, Malty czy Cypru, możesz głosować podczas wszystkich wyborów w Irlandii Północnej. Jeżeli jesteś obywatelem dowolnego państwa Unii Europejskiej, możesz głosować podczas wyborów do Parlamentu Europejskiego.

LUDNOŚĆ

Ile ludzi zamieszkuje w Irlandii Północnej?

Obecnie w Irlandii zamieszkuje 1,741,619 osób (dane z NISRA za 2006 r.)

Na 1,741,619 mieszkańców składa się 853,404 mężczyzn i 888,215 kobiet.

Wiek mieszkańców:

- 380 141 są w wieku lat 0-16
- 343 298 są w wieku lat 16-29
- 375 419 są w wieku lat 30-44
- 403 414 są w wieku lat 45-64
- 239 347 są w wieku lat 65 i więcej.

Jakie jest największe miasto?

Belfast jest największym miastem w Irlandii Północnej. Liczba mieszkańców w tym mieście jest również największa. Mieszka tam 268,000 osób.

Jakie miasto w Irlandii Północnej jest drugie pod względem wielkości?

Według danych Urzędu Statystyczno-Badawczego Irlandii Północnej (NISRA) z roku 2006, drugim pod względem wielkości miastem Irlandii Północnej jest Lisburn, w którym zamieszkuje 112,929 osób.

PIENIĄDZE

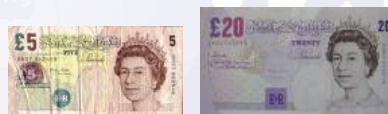
Jaka waluta jest używana w Irlandii Północnej?

Irlandia Północna jest częścią Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii, toteż w obiegu są funty szterlingów.

Jak wyglądają banknoty funtów szterlingów?

W Irlandii Północnej są 4 nominały banknotów.

£50, £20, £10, £5

Jak wyglądają monety?

Monety szterlingów są o 8 różnych nominałach.

£2, £1, 50p, 20p, 10p, 5p, 2p i 1p

Monety o mniejszych nominałach są oznakowane literą „p” „p” oznacza pence (pence). 100 pensów stanowi jeden funt.

POŻYTECZNE KONTAKTY

Więcej informacji o geografii Irlandii Północnej można uzyskać:

Departament Środowiska

Telefon: (028) 9054 0540

Strona internetowa: <http://www.doeni.gov.uk/>

Więcej informacji o historii Irlandii:

Historia Irlandii Online

Strona internetowa: <http://www.irishhistoryonline.ie/>

Więcej informacji o Rządzie Irlandii Północnej:

Urząd Statystyczno-Badawczy Irlandii Północnej (Northern Ireland Executive)

Strona internetowa: www.northernireland.gov.uk

Więcej informacji o ludności Irlandii Północnej:

Urząd Statystyczno-Badawczy Irlandii Północnej (Northern Ireland Statistics and Research Agency – NISRA)

Strona internetowa: <http://www.nisra.gov.uk/>

ZAKWATEROWANIE

Jakie są podstawowe rodzaje zakwaterowania dostępne w Irlandii Północnej?

W Irlandii Północnej są trzy podstawowe rodzaje zakwaterowania:

- Prywatne mieszkania wynajmowane
- Prywatne mieszkania własnościowe
- Kwatery socjalne

PRYWATNE MIESZKANIA WYNAJMOWANE

Gdzie można znaleźć mieszkania do wynajęcia?

Wiele ogłoszeń o wynajmowanych mieszkaniach (osobno albo na spółkę) można znaleźć w prasie i w Internecie. Dwie popularne strony internetowe to:

<http://www.letbynet.com> i <http://www.letsni.com/>

Jakie są rodzaje wynajmowanych mieszkań?

Jest wiele różnych rodzajów wynajmowanych mieszkań. Czasem są to osobne domy mieszkalne, są domy podzielone na oddzielne mieszkania, czasami są to nowoczesne bloki wielomieszkańkowe.

Co to jest kawalerka (bedsit)?

Kawalerka, czasem nazywana mieszkaniem-studio, jest małym mieszkaniem, w którym pokój mieszkalny i sypialnia – to jedna przestrzeń. W takim mieszkaniu jest mała kuchenka i zazwyczaj łazienka.

Czy muszę przywieźć własne meble?

Nie, większość wynajmowanych mieszkań jest umeblowana. Oznacza to, że są tam podstawowe meble potrzebne na codzień. Można również wynająć mieszkanie bez mebli.

Jak często trzeba płacić czynsz?

Czynsz zazwyczaj płaci się co miesiąc, ale będzie to zależało od właściciela (gospodarza).

Co to jest wynajem (lease)?

Wynajem – to umowa o wynajęciu sporządzona pomiędzy gospodarzem albo właścicielem nieruchomości a osobą wynajmującą mieszkanie. Wynajem – to dokument prawny, w którym powinna być zawarta następująca informacja:

- Imiona, nazwiska gospodarza i osoby wynajmującej
- Wysokość czynszu
- Adres nieruchomości
- Jak często trzeba będzie dokonywać opłat czynszu
- Daty wynajmu (początek i koniec terminu)
- Jakie meble i wyposażenie jest w domu.

Co to jest księga wynajmu (rent book)?

Księga wynajmu – to księga, w której jest zawarta cała wyżej wymieniona informacja. Księga jest używana do rejestrowania szczegółów opłat czynszu. Jest to jedno z Twoich praw, dlatego upewnij się, czy gospodarz udostępnił Ci księgę wynajmu.

Co to jest depozyt?

Depozyt – to przedpłata w wysokości co najmniej jednomiesięcznego czynszu (może być większa), którą trzeba uiścić podczas wprowadzenia się do wynajętego mieszkania. Gospodarz zatrzyma depozyt i zwróci go podczas wyprowadzenia się pod warunkiem, że nieruchomość jest w dobrym stanie. Jeżeli jakiegokolwiek mienie zostanie zniszczone albo wyprowadzisz się przed upływem terminu, gospodarz może zatrzymać depozyt.

Co to jest dyskryminacja?

Jeżeli wynajmujesz mieszkanie, może odczuć, że jesteś dyskryminowany (-a). Osoby wynajmujące nieruchomość nie mogą dyskryminować Cię z powodu Twojej rasy, płci, orientacji seksualnej, religii, wyznania czy niepełnosprawności. Z całą pewnością jest łamane prawo, jeżeli z powodu Twojej rasy, płci, niepełnosprawności, orientacji seksualnej, religii czy wyznania te osoby:

- odmawiają wynajęcia nieruchomości albo wynajmują na gorszych warunkach niż dla innych osób;
- traktują Cię inaczej na liście osób oczekujących mieszkania;
- traktują Cię w sposób różny od innych współlokatorów udostępniając dodatków albo wyposażenia, np. pralki lub ogrodu;
- wykwaterowują albo molestują.

PRYWATNE MIESZKANIA WŁASNOŚCIOWE

Czy mogę kupić dom albo mieszkanie?

Kupno mienia w Irlandii Północnej jest bardzo drogie.

Jak można kupić dom czy mieszkanie?

Najwięcej domów i mieszkań jest sprzedawanych poprzez agencje nieruchomości. W Irlandii jest wiele takich agencji, praktycznie w każdym mieście. Ogłoszenia o sprzedaży mienia można również znaleźć w czasopiśmie i w Internecie.

Jakie są?

Podczas kupna nieruchomości powinny być uiszczony różne opłaty:

- Koszty oględzin i pomiarów
- Koszty wyceny
- Opłata skarbową za ziemię. Jest ona uiszczana za nieruchomości, których wartość przekracza £125 000 i wynosi co najmniej 1% od ceny nabycia
- Opłata za dokonanie zmian w rejestrze nieruchomości (księgach wieczystych)
- Opłata za badania przeprowadzone przez władze lokalne
- W przypadku kredytów, opłaty za pożyczki hipoteczne dla kredytodawcy, albo osoby załatwiającej dług hipoteczny, np. pośrednikowi finansowemu
- Opłaty notarialne osoby nabywającej mienie
- Podatek od towarów i usług (VAT)
- Koszty przeprowadzki
- Końcowe rachunki, np. za gaz i elektryczność, które powinny być zapłacone przy wyprowadzeniu się z aktualnie wynajmowanego mieszkania.

KWATERY SOCJALNE

Co to są kwatery socjalne?

Kwatery socjalne są przedstawiane przez urzędy mieszkaniowe (Housing Executive) i stowarzyszenia mieszkaniowe. Wszystkie socjalne spółdzielnie mieszkaniowe (Social Landlords) starają się udostępnić mieszkania o dobrej jakości i dostępnych cenach osobom, które tego potrzebują. Każda z socjalnych spółdzielni mieszkaniowych – to niezależna organizacja i może oferować różne usługi.

Jak wnioskować o zakwaterowanie socjalne?

Jeżeli chcesz ubiegać się o zakwaterowanie przedstawiane przez urząd mieszkaniowy albo rejestrowane stowarzyszenie mieszkaniowe, musisz wypełnić odpowiedni wniosek. Formularz wniosku jest taki sam dla wszystkich spółdzielni i można go otrzymać w dowolnym urzędzie albo stowarzyszeniu mieszkaniowym. Wypełnione druki mogą być również zwrócone do dowolnej spółdzielni.

Formularz wniosku można również przesłać ze strony internetowej:

http://www.nihe.gov.uk/housing_application.pdf

Co się dzieje później?

Przedstawiciel z urzędu mieszkaniowego odwiedzi Cię, oceni Twoje potrzeby i zapewni jak najszybsze wciągnięcie na listę oczekujących.

Szczegółowych informacji można uzyskać na stronie internetowej http://www.nihe.gov.uk/housing_selection_scheme_booklet.pdf

Jeżeli potrzebujesz pomocy w zrozumieniu języka angielskiego, urząd mieszkaniowy może pomóc w zapewnieniu tłumaczenia.

Można zwrócić się do lokalnego biura (które można znaleźć podając swój kod pocztowy na poniższy link)

http://www.nihe.gov.uk/index/contact_us_home/office_finder.htm albo zadzwonić pod numer 08448 920 900 i powiedzieć w jakim języku potrzebujesz pomocy.

KONTA BANKOWE

Dlaczego muszę otworzyć konto bankowe?

Jeżeli pracujesz i mieszkasz w Irlandii Północnej, otwarcie konta bankowego jest dobrym pomysłem. Wiele osób otrzymuje wynagrodzenia bezpośrednio na swoje konta bankowe, co pozwala oszczędzać pieniądze i bezpośrednio opłacać rachunki.

Jakie są rodzaje banków?

Institucje finansowe w Irlandii Północnej są dzielone na banki, banki spółdzielcze, unie kredytowe i urzędy pocztowe, w których także możesz otworzyć swoje konto.

Wszystkie banki i banki spółdzielcze są nadzorowane przez Irlandzką Agencję Nadzoru Instytucji Finansowych (IFSR). Opracowała ona pomocne wskazówki, które można uzyskać na stronie: <http://www.moneymadeclear.fsa.gov.uk/>

Co należy wiedzieć o otwarciu konta bankowego?

Otwierając konto bankowe należy dowiedzieć się o zakresie usług podłączonych pod konto bankowe oraz uiszczaniu możliwych opłat bankowych (manipulacyjnych). Wiele banków proponuje bezpłatne usługi (przy spełnieniu niektórych warunków), należy dowiedzieć się o tym w banku albo unii.

Co to jest konto bieżące (current account)?

Konto bieżące zezwala na dokonanie codziennych transakcji, np. opłaty rachunków, otrzymania wynagrodzenia bezpośrednio na konto, dokonywania przelewów i.t.p. Te usługi są dostępne tylko w bankach i w bankach spółdzielczych.

Co to jest konto depozytowe (deposit account)?

Konto depozytowe zezwala oszczędzać i otrzymywać odsetki za lokaty pieniężne. Takie usługi są oferowane w większości przedsiębiorstw finansowych – bankach, bankach spółdzielczych oraz uniach kredytowych.

Podczas otwarcia konta depozytowego, należy upewnić się jaka będzie stopa odsetków za lokatę. Należy również dowiedzieć się o warunkach pobrania pieniędzy z konta w razie potrzeby.

Jak otworzyć konto bankowe?

W celu otwarcia konta bankowego, należy zwrócić się do miejscowego banku i wypełnić formularz. Należy posiadać potwierdzenie aktualnego miejsca zamieszkania i tożsamości (zob. poniżej).

Co można użyć jako dowodu tożsamości?

Poniżej wymienione są dokumenty tożsamości, które potwierdzają imię, nazwisko i datę urodzenia:

- Paszport
- Aktualne prawo jazdy
- Ważna legitymacja z fotografią, wystawiona przez znanego pracodawcę
- Ważna legitymacja studencka z fotografią, wystawiona przez znaną wyższą uczelnię.

Co można użyć jako dowodu miejsca zamieszkania?

Poniżej wymienione są dokumenty, które potwierdzają aktualny adres zamieszkania:

- Niedawny rachunek za usługi komunalne, np. elektryczność, gaz albo telefon, wystawiony na Twoją godność
- Aktualne prawo jazdy
- Książeczka emeryta / rencisty
- Niedawny wydruk z konta bankowego, wystawiony na Twoją godność.

Co robić, jeżeli chcę złożyć skargę?

Można zrobić kilka rzeczy, jeżeli zaistniał problem z otwarciem konta bankowego.

Krok 1: umówić się na rozmowę z kierownikiem albo kierownikiem działu. Jeżeli masz zastrzeżenia, możesz złożyć skargę do Pełnomocnika do Spraw Finansowych (Financial Ombudsman Service).

Krok 2: można się zwrócić do biura Pełnomocnika do Spraw Finansowych na stronie internetowej <http://www.financial-ombudsman.org.uk/>. Można również napisać do Pełnomocnika pod następujący adres: South Quay Plaza, 183, Marsh Wall, London E14 9SR; telefon 0845 080 1800, poczta el.: complaint.info@financial-ombudsman.org.uk.

USŁUGI KOMUNALNE

Co to są usługi komunalne?

Usługi komunalne – to usługi publicznie dostępne, takie jak elektryczność, gaz, woda i.t.p., świadczone przez rząd, ale zazwyczaj trzeba za nie płacić.

ELEKTRYCZNOŚĆ

Kto odpowiada za dostawy elektryczności w Irlandii Północnej?

Usługi dostarczenia elektryczności w Irlandii Północnej są świadczone przez firmę Energia Irlandii Północnej (Northern Ireland Energy, NIE).

Jak otrzymywać rachunki za elektryczność wystawione na moją godność?

Kilka dni przed wprowadzeniem się do mieszkania, należy zatelefonować do działu obsługi klienta pod numer 08457 455 455. Operator poprosi o podanie różnych danych:

- Datę urodzenia
- Imię rodowe matki
- Numer telefonu
- Operator poprosi również o podanie
- Adresu
- Poprzedniego adresu
- Numeru seryjnego licznika (zaznaczonego na przedniej ścianie licznika)
- Wskazań licznika

W przypadku wynajęcia mieszkania, operator poprosi o podanie imienia i nazwiska gospodarza (właściciela) i jego numeru telefonu.

Jak często będę otrzymywać rachunki za elektryczność?

Rachunki za elektryczność zużytą na potrzeby gospodarstw domowych są wystawiane co 3 miesiące.

Jak szybko muszę opłacić swój rachunek?

W celu zapewnienia nieprzerwanej podaży elektryczności rachunek należy opłacić w ciągu 14 dni.

Co to są wskazania licznika?

Licznik elektryczny jest urządzeniem do pomiaru ilości zużytej energii elektrycznej w gospodarstwie domowym. W celu obliczenia rachunku, zadzwoni inspektor.

Jak można opłacić rachunek za elektryczność?

Jest kilka sposobów opłacenia rachunku za elektryczność. Można go opłacić w sposób:

- Polecenia zapłaty (pieniądze zostaną potrącone bezpośrednio z konta bankowego). Pozwala to oszczędzać pieniądze, ponieważ są stosowane ulgi. Szczegółów udzieli bank.
- Czekiem wysłanym pocztą. Otrzymaś specjalną kopertę do bezpłatnego nadania.
- Przelewem albo kartą płatniczą (przez telefon albo za pomocą Internetu) pod adresem: <http://www.nieenergyonline.co.uk/homeenergy/onlineservices/index.asp>
- Przez telefon 08457 455 455 (8.00 – 20.00 od poniedziałku do piątku, 9.00 – 13.00 w sobotę)
- W sklepach oznakowanych PayPoint albo PayZone (tylko gotówką)

Czy istnieją jakieś alternatywne sposoby opłaty za elektryczność?

Tak. Można zainstalować licznik z klawiaturą, który działa na zasadzie opłaty na bieżąco, podobnie jak karty przedpłaty dla telefonów komórkowych.

W celu zainstalowania takiego licznika w domu albo w mieszkaniu, należy skontaktować się z działem obsługi klienta.

Co się stanie, jeżeli inspektor zadzwoni po dane licznika podczas mojej nieobecności?

Jeżeli jesteś nieobecny (-a), można zadzwonić i podać te dane albo wprowadzić je na stronie internetowej:

Telefonicznie – dzwoniąc pod numer 08456 093 030 Po usłyszeniu instrukcji, proszę podać godność, adres zamieszkania numer użytkownika i wskazania licznika. Linia czynna 24 godziny na dobę.

Pocztą elektroniczną – podając swoją godność, adres zamieszkania, numer użytkownika i wskazania licznika na adres: meter.reading@nie.co.uk.

Na stronie internetowej – wypełniając formularz na: www.nie.co.uk/customerinformation/meterreading.htm

Co robić, jeżeli chcę złożyć skargę?

Krok 1: zadzwonić do Energii Irlandii Północnej pod telefon 08457 455 455.

Krok 2: jeżeli sprawa nie została rozstrzygnięta, można napisać do Kierownika Działu Obsługi Klienta: 120, Malone Road, Belfast BT9 5HT albo wysłać wiadomość pocztą el.: complaints@nieenergy.co.uk.

Krok 3: jeżeli wciąż jeszcze masz zastrzeżenia, zwróć się do Rady Użytkowników (Consumer Council): Elizabeth House, 116, Hollywood Road, Belfast BT4 1NY albo wyślij wiadomość pocztą el. na adres: complaints@consumercouncil.org.uk.

GAZ

Kto odpowiada za dostawy gazu w Irlandii Północnej?

Podstawowym dostawcą gazu (ziemnego i w butlach) jest Phoenix Gas. Więcej informacji można uzyskać w Phoenix Gas, pod nr. tel. 08454 555555 albo info@phoenixnaturalgas.com.

Jak można opłacić rachunek za gaz?

Jest kilka sposobów opłacenia rachunku za gaz. Można go opłacić w sposób:

- Polecenia zapłaty (pieniądze zostaną potrącone bezpośrednio z konta bankowego)
- Kartą płatniczą dzwoniąc pod nr. 0845 900 5253 albo za pomocą Internetu na stronie https://server2-sweb.tibus.net/phoenix/pay_your_bill/
- Kartą Energy Saver Card w sklepach oznakowanych PayPoint.

Czy istnieją inne sposoby opłaty?

Tak. Można zainstalować licznik z możliwością opłaty na bieżąco. Oznacza to, że można płacić za gaz w przypadku i w czasie potrzeby.

Razem z licznikiem otrzymaś kartę użytkownika, którą okazując zapłacisz za gaz gotówką w sklepach PayPoint.

Co robić, jeżeli czuję zapach gazu?

Jeżeli czujesz zapach gazu, niezwłocznie dzwoń pod nr. telefonu 0800 002 001 i zamelduj. Linia czynna 24 godziny na dobę.

Co robić, jeżeli chcę złożyć skargę?

Krok 1: zadzwonić do Phoenix Gas pod nr. 0845 900 5253 albo napisz wiadomość pocztą el.: info@phoenixsupplyni.com

Krok 2: jeżeli kwestia nie została rozstrzygnięta, zwróć się do Kierownika Działu Obsługi Klienta: Phoenix Supply Ltd, 197 Airport Road, Belfast BT3 9ED.

Krok 3: jeżeli wciąż jeszcze masz zastrzeżenia, zwróć się do Rady Użytkowników (Consumer Council): Elizabeth House, 116, Hollywood Road, Belfast BT4 1NY albo wyślij wiadomość pocztą el. na adres: complaints@consumercouncil.org.uk.

OPŁATY ZA WODĘ

Czy woda w Irlandii Północnej jest bezpłatna?

Nie. Od roku 2007 wprowadzono opłaty za dostawę wody i oczyszczanie ścieków.

Kto płaci za wodę i oczyszczanie ścieków?

Osoba opłacająca rachunki jest osobą, która opłaca rachunki w danym gospodarstwie domowym (nie obowiązkowo musi to być gospodarz albo właściciel domu).

Jeżeli korzystasz z systemu kanalizacyjnego, należy odpowiednio zapłacić za korzystanie. Jeżeli korzystasz z szamba – nie ma za to opłat, jednakże należy zapłacić za jego wywóz.

Jak zostały ustalone opłaty za wodę?

Istnieje osobna taryfa za dostawę wody i osobna za oczyszczanie ścieków. Pierwsza z nich – to stała opłata w wysokości ok. £55 za rok oraz dodatkowej opłaty zmiennej w zależności od wartości domu albo mieszkania.

Jak się oblicza rachunki?

Rachunki są obliczane na trzy sposoby:

- Taryfa standardowa – większość ludzi płaci w zależności od wartości swojego domu (mieszkania)
- Taryfa ulgowa – wiele ludzi z niskimi dochodami płaci taryfę ulgową
- Taryfa według licznika – od roku 2007 wszystkie nowo wybudowane domy i na nowo zainstalowane węzły mają liczniki, według których będą dokonywane opłaty.

WYWÓZ I PRZETWÓRSTWO ŚMIECI

Kto odpowiada za wywóz śmieci?

W Irlandii Północnej miejscowe samorządy odpowiadają za organizację, zbiór i wywóz różnych rodzajów śmieci.

Jak są zbierane śmieci?

Kubły na kółkach są zabierane spod naszych drzwi, a zawartość jest wysypywana do ciężarówki. Kubły są zwracane do ponownego użytku.

Jak wygląda przetwórstwo?

Informacji o możliwościach przetwórczych w swoim regionie możesz uzyskać od specjalnych grup zagospodarowania odpadów. Szczegóły są dostępne na stronie:

<http://www.wakeuptowaste.org/index/local-councils/local-council-links.htm>.

Dobrym pomysłem jest przetwórstwo niektórych odpadów na własną rękę. Jest wiele wspaniałych na to sposobów, łącznie z gramami dla dzieci. Można je obejrzeć na stronie:

<http://www.wakeuptowaste.org/index/education/resources.htm>.

W jaki jeszcze sposób można przetwarzać śmieci?

Niektóre odpady, jak np. butelki, mogą być dostarczone do centrów przetwórczych, na terytoriach których są osobne kontenery dla poszczególnych materiałów. Miejsce centra przetwórcze można odszukać na stronie:

<http://www.wakeuptowaste.org/index/recycle-bank-locator.htm>

Po prostu wpisz swój kod pocztowy i system odpowie gdzie jest miejscowe centrum.

Gdzie mogę znaleźć więcej informacji na temat przetwórstwa śmieci?

Więcej informacji o przetwórstwie śmieci można uzyskać na stronie: <http://www.ehsni.gov.uk/waste/strategyni.htm>.

PORUSZANIE SIĘ

JAZDA SAMOCHODEM

Co jest potrzebne do prowadzenia własnego samochodu w Irlandii Północnej?

Jeżeli zamierzasz przenieść się do Irlandii Północnej albo już tam mieszkasz i przywiozłeś (-aś) własny samochód albo inny pojazd, należy załatwić trzy sprawy przed rozpoczęciem jazdy:

- Wypełnić formularz potwierdzający, że samochód jest przystosowany do ruchu lewostronnego oraz uiścić odpowiednie opłaty
- Zapłacić podatek drogowy (motor tax)
- Posiadać zaświadczenie potwierdzające kontrolę techniczną pojazdu i bezpieczeństwo jazdy w Irlandii Północnej. Taka kontrola jest nazywana testem MOT (Ministerstwa Transportu).

Czy mogę prowadzić samochód z obecnym prawem jazdy?

Istnieje możliwość wymiany prawa jazdy wystawionego w dowolnym państwie UE albo EWG na irlandzkie prawo jazdy. Irlandia Północna zawarła odpowiednie porozumienia ze wszystkimi państwami UE/EWG oraz niektórymi innymi państwami (Australią, Barbadosem, Brytyjskimi Wyspami Dziewiczymi, Hong Kongiem, Japonią, Nową Zelandią, Singapurem, Cyprzem i Zimbabwem).

Co robić, jeżeli moje prawo jazdy nie jest wystawione w jednym z wymienionych państw?

Jeżeli pozostajesz w Irlandii Północnej na okres dłuższy niż 12 miesięcy i nie pochodzisz z jednego z wyżej wymienionych państw, a masz zamiar nadal prowadzić samochód, możesz zdać na prawo jazdy w Irlandii Północnej.

Jak otrzymać prawo jazdy w Irlandii?

Przede wszystkim, musisz wnioskować o tymczasowe prawo jazdy i zdać test prowadzenia samochodu (praktycznej jazdy) w Irlandii Północnej. Jeżeli zdasz taki test, otrzymasz pełne prawo jazdy do używania w Irlandii Północnej.

Jeżeli chcesz wnioskować o prawo jazdy w Irlandii Północnej i pochodzisz z któregośkolwiek kraju UE/EWG, musisz mieszkać na stałe w Irlandii przez 185 dni w ciągu ostatnich 12 miesięcy zanim wystawisz wniosek o test prowadzenia samochodu i pełne prawo jazdy.

Co to jest test kontrola MOT?

Jeżeli na terytorium Irlandii Północnej chcesz prowadzić samochód wyprodukowany więcej niż przed 3 laty, pojazd powinien być poddany kontroli Ministerstwa Transportu (MOT). Więcej szczegółów można uzyskać na stronie: <http://www.dvtani.gov.uk/home/index.asp>

TRANSPORT PUBLICZNY

Kto odpowiada za transport publiczny w Irlandii Północnej?

Transport publiczny w Irlandii Północnej znajduje się w gestii grupy Translink. Translink odpowiada za autobusy miejskie, międzymiastowe i system kolejowy.

Co muszę wiedzieć o Metro Bus?

Metro Bus odpowiada za autobusy w granicach miasta Belfast. Są różne linie autobusowe. Rozkład jazdy jest dostępny na stronie: <http://www.translink.co.uk/MetroCorridorTimetables.asp> albo u operatora pod numerem telefonu 028 90666630. Czas pracy – codziennie w godzinach 7.00 – 20.00.

Jak podróżować autobusem z/do innego miasta?

Ulster Bus jest odpowiedzialny za większość linii autobusowych w Irlandii Północnej (poza granicami miasta Belfast, które obsługuje Metro). Bilety można nabyć w Internecie na stronie <http://www.buseireann.ie/site/> tudzież na najbliższym dworcu autobusowym.

Goldline obsługuje połączenia między większymi miastami Irlandii Północnej i proponuje szybką i czystą jazdę między większymi i mniejszymi miejscowościami.

Jak podróżować pociągiem do innego miasta?

NI Railways oferuje połączenia pociągiem na terytorium Irlandii Północnej. Jest wiele połączeń kolejowych. Bilety można nabyć na stronie internetowej: <http://www.translink.co.uk/NIRailwaysFares.asp> albo na najbliższym dworcu kolejowym.

Enterprise – to spółka oferująca połączenia kolejowe pomiędzy Irlandią Północną i Republiką Irlandii. Pociągi jeżdżą z Belfasta do Dublina robiąc po drodze niewiele przystanków.

Ile kosztuje przejazd transportem publicznym?

Cena zależy od tego, czy jesteś osobą dorosłą, studentem czy seniorem. Wszystkim osobom po ukończeniu 65 lat przysługuje prawo do bezpłatnego korzystania z usług transportu publicznego.

TELEKOMUNIKACJE

Co to są telekomunikacje?

Telekomunikacje – to różne sposoby porozumiewania się z osobami na odległość. Najlepsze przykłady to telewizja, internet i telefony.

TELEWIZJA

Ile kanałów telewizyjnych można oglądać w Irlandii Północnej?

W Irlandii Północnej dostępnych jest pięć kanałów telewizyjnych. Te kanały telewizyjne to: BBC 1 i 2, UTV, Channel 4 i Channel 5.

Irlandia Północna nie posiada własnych kanałów telewizyjnych, ale przygotowuje programy na północnoirlandzkim BBC oraz UTV (który jest częścią sieci ITV).

Czy trzeba płacić, żeby oglądać te kanały?

Tak. Każde gospodarstwo domowe, które ma odbiornik TV powinno płacić abonament roczny (tzw. licencję) nawet w tym przypadku, jeżeli nikt w domu nie ogląda kanałów telewizji publicznej.

Ile kosztuje abonament TV i gdzie go można nabyć?

Aktualnie roczna licencja kosztuje £47 (za czarno-biały odbiornik telewizyjny) i £139 (za kolorowy odbiornik telewizyjny), można ją nabyć w dowolnym urzędzie pocztowym.

Co się stanie, jeżeli nie zapłacę za licencję TV?

Są inspektorzy sprawdzający nabycie licencji, którzy dzwonią do mieszkańców i wyjaśniają podobne sprawy. Jeżeli się okaże, że nie posiadasz licencji, otrzymasz grzywnę i/albo będzie wszczęte postępowanie sądowe.

Jak można oglądać dodatkowe kanały?

Wiele osób w Irlandii Północnej płaci za dodatkowe kanały dostępne w telewizjach kablowych lub satelitarnych. Są różne firmy proponujące podobne usługi.

- SKY
- NTL/Chorus (UPC)

Szczegółowej informacji można uzyskać na stronach www.sky.com lub www.upc.com.

TELEFONY

Jaki jest międzynarodowy numer kierunkowy Irlandii Północnej?

Międzynarodowy numer kierunkowy Irlandii Północnej jest 0044. Oznacza to, że jeżeli jesteś za granicą i potrzebujesz zadzwonić pod numer telefonu w Irlandii Północnej, trzeba przed numerem telefonu wybrać 0044.

Jak się dowiedzieć numery kierunkowe w Irlandii Północnej?

Każdy z regionów Irlandii Północnej posiada własny numer kierunkowy. Korzystając z telefonu stacjonarnego numer kierunkowy trzeba wybrać tylko wówczas, jeżeli się telefonuje z innego regionu. Korzystając z telefonu komórkowego, trzeba wybrać cały numer, łącznie z numerem kierunkowym. Numery kierunkowe można sprawdzić w książkach telefonicznych, które każde z gospodarstw domowych otrzymuje bezpłatnie raz do roku. Lista numerów kierunkowych jest również dostępna na stronie: http://everything2.com/index.pl?node_id=736076.

Jak zainstalować telefon stacjonarny?

W celu zainstalowania telefonu stacjonarnego należy zwrócić się do firmy oferującej stacjonarne usługi telefoniczne. Podobnie jak w przypadku otwarcia konta bankowego, należy posiadać dowody adresu zamieszkania i tożsamości.

NUMERY SŁUŻB RATOWNICZYCH

Numer służb ratowniczych (bezpłatny): 999/112 (z telefonu komórkowego)

Uzyskasz połączenie z operatorem, który zapyta z jaką służbą potrzebujesz połączenia – z policją, pogotowiem ratunkowym czy strażą pożarną.

Pomoc operatora (bezpłatna): 10

Korzystając z usług operatora można uzyskać szczegółowej informacji o numeracji telefonów albo o sposobie połączenia z innymi miejscowościami.

Linie informacyjne: 11811 albo 11850

Linie informacyjne – to usługa, gdzie można się dowiedzieć numery telefonów osób prywatnych albo firm. Ta usługa nie jest darmowa, a rozmowy z telefonów komórkowych czasem mogą być bardzo drogie.

TELEFONY KOMÓRKOWE

Sieci jakich operatorów telefonów komórkowych są dostępne w Irlandii Północnej?

W Irlandii działa sześć podstawowych operatorów:

- O2 www.O2.co.uk/
- T-Mobile www.t-mobile.co.uk/
- Vodafone www.vodafone.co.uk
- 3 Mobile www.three.co.uk/
- Virgin www.virginmobile.com
- Orange www.orange.co.uk/

Wszyscy operatorzy proponują różne plany opłat. Mogą to być przedpłaty albo abonamenty miesięczne, w zależności od tego ile się rozmawia i jakie wydatki są przewidziane na rozmowy telefoniczne.

Czy można zmienić operatora, a wciąż korzystać z tego samego telefonu komórkowego?

Tak. Można również zmienić operatora nadal korzystając z tego samego numeru. Jeżeli chcesz to zrobić, zwróć się do operatora, powiedz, że chcesz zmienić sieć i zasięgnij informacji jak należy to zrobić.

Co oznacza przedpłata (pay as you go)?

Oznacza to, że płacisz za rozmowy z góry. Oznacza to również, że nie otrzymasz rachunku za rozmowy telefoniczne i że dopętniasz kredyty w swoim telefonie w celu uzyskania połączeń.

Co oznacza abonament miesięczny?

Abonament miesięczny oznacza, że za rozmowy otrzymasz rachunek. Będziesz co miesiąc obciążony (-na) za wszystkie dokonane rozmowy.

TELEFONY PUBLICZNE

Czy w Irlandii Północnej są telefony publiczne?

W Irlandii Północnej są telefony publiczne, ale ich ilość stale się zmniejsza z powodu wzrastającej ilości telefonów komórkowych. Z niektórych telefonów publicznych można dzwonić za monety, z innych – używając kart telefonicznych. Karty telefoniczne można kupić w sklepach, w urzędach pocztowych i w kioskach.

Czy można telefonować na koszt odbiorcy?

Międzynarodowe rozmowy na koszt odbiorcy mogą być dokonane z dowolnego telefonu. Numer usługi międzynarodowego operatora jest 114.

INTERNET

Jak się można podłączyć do Internetu?

Podobnie jak w przypadku firm proponujących usługi telefoniczne, jest sporo firm internetowych, z usług których można korzystać w domu. Jest również dużo kawiarni tzw. cyber czy internetowych w większych miastach na terytorium całej Irlandii Północnej.

Ile to kosztuje?

Opłata i rodzaje połączeń zależą od firmy proponującej usługi. Na stronie <http://www.broadbandni.com/> można porównać ceny za szybki Internet w Irlandii Północnej.

SKŁADANIE SKARG

Gdzie można złożyć skargę dot. usług firmy telefonicznej, internetowej albo operatora telefonów komórkowych?

Skargę dot. usług firmy telekomunikacyjnej można do wiadomości Biura Pełnomocnika ds. Telekomunikacji (Office of the Telecommunications Ombudsman, OTELO).

Można również do nich zadzwonić pod numer tel. 0845 050 1614.

USŁUGI POCZTOWE

Kto odpowiada za pracę poczty w Irlandii Północnej?

Podstawowym operatorem usług pocztowych w Irlandii Północnej jest Urząd Pocztowy, który dostarcza pocztę korzystając z usługi zwanej Royal Mail (Królewska Poczta).

Jakie są godziny pracy urzędów pocztowych?

Urzędy pocztowe są zazwyczaj otwarte w godzinach 9:00 – 17:00 (od poniedziałku do piątku), niektóre są czynne przez pół dnia w sobotę (zależy od urzędu). Adres miejscowego urzędu pocztowego można znaleźć na stronie www.postoffice.co.uk/portal/po/finder?catId=20700386. Znaczkę pocztową i widokówki można nabyć również w sklepach.

Jak często jest dostarczana poczta?

Poczta do biur i domów jest dostarczana jeden raz w ciągu dnia od poniedziałku do piątku. Poczta nie jest dostarczana w weekendy, ale korespondencja jest wyjmowana ze skrzynek pocztowych.

Jak się dowiedzieć koszty nadania przesyłki pocztowej?

Koszty nadania listów, przesyłek lub paczek zależą od szybkości dostarczenia i miejsca docelowego.

Można zasięgnąć informacji na pobliskiej poczcie albo na stronie: www.postoffice.co.uk.

Jak znaleźć skrynkę pocztową?

Skrzynki pocztowe są w każdej miejscowości. Przeważnie znajdują się one koło urzędów pocztowych. Skrzynki pocztowe są koloru czerwonego.

Jak się dowiedzieć, kiedy ze skrzynki jest wybierana nadawana korespondencja?

Czasy wybierania poczty ze skrzynek są wskazane na skrzynce pocztowej. Jeżeli nie są one wskazane, zapytaj w miejscowym urzędzie pocztowym, wskazując miejsce, gdzie jest zamontowana skrzynka.

ZAKUPY

Kiedy są otwarte sklepy w Irlandii Północnej?

W Irlandii Północnej sklepy są zazwyczaj otwarte:

Poniedziałek – Sobota	9.00. – 17.30.
Niedziela	13.00. – 18.00.

Niektóre sklepy pracują do późnego wieczoru we czwartki i w piątki, a niektóre supermarkety w miastach są czynne 24 godziny na dobę.

Gdzie można znaleźć sklepy?

W miastach i większych miejscowościach sklepy przeważnie są położone w centrum miasta albo na głównej ulicy i na ulicach do niej przylegających. Są centra handlowe, tzn. budynki, w których jest wiele różnorodnych sklepów. Są również domy towarowe, podzielone na poszczególne mniejsze działy, gdzie się sprzedaje towary według określonych grup.

Jakie są podstawowe rodzaje sklepów spożywczych?

Są cztery podstawowe rodzaje sklepów spożywczych

- **Supermarkety** – duże sklepy oferujące duży wybór różnorodnych artykułów spożywczych.
- **Sklepy spożywcze** – są to mniejsze sklepy z podstawowymi artykułami spożywczymi, czasem nazywane sklepami „lokalnymi” albo „narożnymi”. Zazwyczaj są one otwarte do późnego wieczoru, a ceny są droższe niż w supermarketach.
- **Sklepy specjalistyczne** – są to sklepy sprowadzające żywność z określonego państwa albo przygotowaną w specjalny sposób, np. koszerną albo halal.
- **Sklepy jednego rodzaju żywności** – są to sklepy, które sprzedają tylko jeden rodzaj żywności, np. piekarnie, które sprzedają tylko pieczywo i ciasta albo sklepy warzywne, które sprzedają tylko owoce i warzywa.

Jaka jeszcze informacja może być pożyteczna?

Brytyjska Agencja Norm Żywnościowych (The Food Standards Agency, FSA) opracowała ulotki dot. różnych aspektów zdrowego odżywiania się i gotowania. Te ulotki zostały przetłumaczone na wiele języków i są dostępne na stronie: <http://www.food.gov.uk/aboutus/publications/pubsmminority/>

Północnoirlandzka Rada Użytkowników ma informacje o trybie złożenia skargi w razie niezadowolających zakupów. Można się z nimi skontaktować pod adresem:

116, Hollywood Road,
Belfast BT4 1NY;
pod numer tel.: (028) 9067 2488
albo za pośrednictwem strony internetowej:
www.consumercouncil.org.uk.

PLANOWANIE WYDATKÓW I PŁACENIE RACHUNKÓW

Co to jest budżet gospodarstwa domowego?

Budżet – to plan pieniędzy, które planujesz otrzymać, jak również oczekiwania co do wydatków. Budżet gospodarstwa domowego – to wydatki na opłatę rachunków, wynajem mieszkania, żywność, podręczniki i.t.p.

Dlaczego należy sporządzać budżet?

Budżet pomaga rozdzielić wydatki na opłatę rachunków i rozporządzać się pieniędzmi w ten sposób, żeby uniknąć spiętrzenia dużych rachunków, które nie będziesz w stanie opłacić.

Jak sporządzić budżet?

Można to robić na wiele różnych sposobów. Najłatwiejszy sposób – to użycie wersji dziennika tygodniowych wydatków, opracowanej przez Służbę Doradztwa Finansowego i Budżetowego (Money Advice and Budgeting Service, MABS). Ich strona internetowa – to www.mabs.ie Posiada one wiele pożytecznych ulotek dot. budżetowania. Można z nimi skontaktować się również telefonicznie 00353 1 8129350.

Co to jest ustalenie priorytetów?

Ustalenie priorytetów przy budżetowaniu – to po prostu podjęcie decyzji o tym, co jest najważniejsze. Dla przykładu: czynsz, elektryczność, gaz, żywność, podręczniki, ubranie, licencja TV powinny być opłacone przed nabyciem drogiego zakupu jak np. samochód czy duży odbiornik TV.

Potrzebuję pomocy ze swoimi rachunkami. Co mogę zrobić?

Jeżeli potrzebna jest pomoc z rachunkami, Służba MABS (zob. powyżej) pomoże posegregować pieniądze i rachunki. Można do nich zadzwonić pod tel. 00353 1 8129350 albo zwiedzić stronę internetową www.mabs.ie.

Inna pożyteczna strona internetowa – to www.adviceni.net/advice/ Posiada ona dalsze wskazówki, które pomogą ustalić gdzie jest miejscowe biuro doradców finansowych.

Jak mogę obniżyć swoje rachunki?

Najprostszy sposób obniżenia rachunków – to zmniejszyć wydatki na usługi komunalne (zob. powyżej, Usługi komunalne): zmniejszyć ilość zużytej elektryczności czy gazu. Odpowiedniej informacji można uzyskać na stronie www.sei.ie

PODSTAWOWE FAKTY

Dzieci i młodzież na całym świecie mają swoje prawa, które ustala Konwencja o Prawach Dziecka przyjęta przez Organizację Narodów Zjednoczonych. Irlandia Północna ratyfikowała tę Konwencję.

Prawa określają wiele aspektów życiowych dzieci w Irlandii Północnej, łącznie z prawem do zatrudnienia, wiekiem zawarcia małżeństwa, wiekiem osiągnięcia pełnoletności i in.

Istnieje również wiele ustaw dot. karania i wymiarów sprawiedliwości dla nieletnich.

Przemoc domowa w Irlandii Północnej jest zabroniona. Jest wiele miejsc, do których mogą się zwrócić osoby, jeżeli zostały ofiarami przemocy domowej (zarówno kobiety jak i mężczyźni).

W Irlandii Północnej są bardzo mocne prawa pracownicze. Dyskryminacja w dowolnej postaci jest zabroniona.

PRAWA DZIECKA

Co to jest Konwencja ONZ o Prawach Dziecka?

Konwencja Organizacji Narodów Zjednoczonych o Prawach Dziecka (UNCRC) jest międzynarodową konwencją o ochronie praw człowieka, która ustala obszerne prawa dla dzieci i młodzieży.

Irlandia Północna ratyfikowała UNCRC w roku 1991.

Ratyfikując Konwencję Irlandia Północna stała się „państwem stroną” Konwencji i podjęła formalne zobowiązania bronić praw dzieci, które są ustalone w Konwencji.

Konwencja ustanawia ponad 40 podstawowych praw dla dzieci i młodzieży. Między innymi:

- Środki specjalnej ochrony i pomocy
- Prawo do nauki i ochrony zdrowia
- Prawo do pełnego rozwoju osobowości, możliwości i talentów
- Prawo do rozwoju w otoczeniu szczęścia, miłości i zrozumienia
- Prawo do znajomości swoich praw oraz korzystania z nich w dostępny i aktywny sposób
- Wszystkie prawa Konwencji są jednakowo i bez dyskryminacji stosowane wobec wszystkich dzieci i młodzieży.

PEŁNOLECIE (OSIĄGNIĘCIE WIEKU DOROSŁEGO)

Jaki jest wiek osiągnięcia pełnoletności (stania się dorosłym) w Irlandii Północnej?

Osoba przed osiągnięciem wieku 18 lat jest traktowana w Irlandii Północnej jako dziecko. Przewidziany w ustawach wiek pełnoletności (wiek, w którym dziecko staje się osobą dorosłą) jest 18 lat.

WIEK PODJĘCIA PRACY

Po osiągnięciu jakiego wieku w Irlandii Północnej można się zatrudnić?

Rozporządzenie o Dzieciach (Irlandia Północna) z roku 1995 ustala czas pracy dla młodych osób. Rozporządzenie ustala maksymalny czas pracy i zabrania pracy w godzinach wieczornych dzieciom przed osiągnięciem 18 lat.

W jakich godzinach mogą pracować dzieci przed ukończeniem 16 roku życia?

Dzieci przed ukończeniem 16 roku życia nie mogą pracować na pełnym etacie. Jeżeli osoba osiągnęła wiek 16 lat i skończyła szkołę, może pracować na pełnym etacie, jednakże są ograniczenia co do miejsca pracy np. nie wolno pracować w agencji bukmacherskiej.

Co przewidują ustawy dla dzieci w wieku lat 13-16?

- Dzieciom do lat 13 w ogóle nie wolno pracować.
- Dzieci nie mogą pracować w godzinach zajęć szkolnych i więcej niż 2 godziny w dniach zajęć szkolnych.
- Dzieci nie mogą pracować przed godziną 7:00 i po godzinie 19:00.

W jakich godzinach mogą pracować dzieci po osiągnięciu 16 lat?

Jeżeli dzieci osiągnęły wiek 16 lat i skończyły szkołę, są oni tzw. 'młodocianymi pracownikami'. Dla młodocianych pracowników prawo przewiduje, że:

- Nie mogą oni pracować dłużej niż 8 godzin dziennie.
- Czas odpoczynku pomiędzy dniami roboczymi nie może być krótszy niż 12 godzin.
- Tygodniowy czas pracy nie może przekraczać 40 godzin.
- W ciągu tygodnia roboczego powinny być co najmniej 2 dni wolne.
- Przysługuje 30-minutowa przerwa co 4,5 godzin pracy.

Jakie prace mogą wykonywać dzieci?

Dzieci mogą wykonywać tylko poniżej wymienione prace:

- Dostawa czasopism, mleka, warzyw, artykułów spożywczych, kwiatów, materiałów tekstylnych
- Praca biurowa, oprócz miejsc, gdzie się sprzedaje alkohol albo jest licencja do zajmowania się działalnością bukmacherską
- Praca w hotelach albo zakładach gastronomicznych, oprócz miejsc, gdzie się sprzedaje alkohol
- Praca w sklepach, oprócz miejsc, gdzie się sprzedaje alkohol albo jest licencja do zajmowania się działalnością bukmacherską
- Praca w domu
- Lekkie prace rolnicze pomagając rodzicom

Jaki jest maksymalnie dozwolony czas pracy dla dzieci przed osiągnięciem 16 roku życia?

Wiek	mniej niż 15 lat	15 - 16
Dzień zajęć szkolnych	2 godziny w dzień	2 godziny w dzień
Sobota	5 godzin w tygodniu	7 godzin w tygodniu
Niedziela	2 godziny w tygodniu	2 godziny w tygodniu
Wakacje szkolne	27 godzin w tygodniu	37 godzin w tygodniu

Jakie jest minimalne wynagrodzenie w Irlandii Północnej?

Aktualnie minimalne wynagrodzenia w Irlandii Północnej są:

- £3.40 – dla osób poniżej 18 roku życia
- £4.60 – dla osób pomiędzy 18 a 21 rokiem życia
- £5.52 – dla osób w wieku ponad 22 lat

PEŁNOLETNOŚĆ

Jaki jest wiek osiągnięcia pełnoletności?

Wiek osiągnięcia pełnoletności – to wiek, po osiągnięciu którego osoby mogą odbywać stosunki płciowe:

Kobieta – Mężczyzna	Kobieta – Kobieta	Mężczyzna – Mężczyzna
16	16	16

Nie ma ustalonego wieku, w którym można odbywać stosunki homoseksualne, ale zabrania się prawnie odbywać jakiegokolwiek stosunki płciowe przed osiągnięciem wieku 16 lat.

WIEK ZAWARCIA MAŁŻEŃSTWA

Po osiągnięciu jakiego wieku osoby w Irlandii Północnej mogą zawierać małżeństwo?

W Irlandii Północnej osoby mogą zawierać małżeństwo po osiągnięciu 18 lat. Osoby w wieku lat 16-18 mogą zawierać małżeństwo z zezwolenia rodziców.

KARANIA CIELESNE

Czy moje dziecko może być ukarane fizycznie w szkole?

Nie. Karania cielesne w systemie edukacji są surowo zabronione.

Nie są zezwalane (są zabronione) następujące kary dyscyplinarne:

- Jakakolwiek forma przemocy fizycznej
- Ograniczenie jedzenia
- Jakakolwiek kara bezlitosna albo poniżająca

KARA FIZYCZNA

Czy mogę ukarać swoje dziecko fizycznie?

Nie zważając na to, że nie ma ustawy wyraźnie zabraniającej fizyczne kary wobec dzieci, bicia staje się coraz mniej rozpowszechnioną formą kary dyscyplinarnej i coraz mniej rodziców jej używa. Jeżeli kary fizyczne są nadmierne, przeciwko rodzicom może być wszczęte postępowanie sądowe.

Według ustawy północnoirlandzkiej, rodzice, którzy srogo karzą swoje dzieci, mogą być oskarżeni o naruszenie nietykalności osobistej (w oparciu o Paragraf 2 Rozporządzenia o Reformie Prawnej z roku 2006).

Jakie są pozytywne alternatywy?

Alternatywne pozytywne metody – to spędzanie czasu razem i plany zachęty dla dzieci.

Więcej informacji o pozytywnych sposobach wychowania można znaleźć na stronach

www.ispcc.ie albo www.barnardos.ie

WYMIARY SPRAWIEDLIWOŚCI DLA NIELETNICH

Od jakiego wieku w Irlandii Północnej stosuje się odpowiedzialność karną?

Odpowiedzialność karną stosuje się od wieku 10 lat. Oznacza to, że dzieci przed osiągnięciem 10 roku życia nie mogą być oskarżone o przestępstwo.

Co się stanie z dziećmi, które nie osiągnęły 10 roku życia, a złamały prawo?

Po osiągnięciu 10 lat dzieci, które popełniły przestępstwo, stają przed Sądem Rodzinnym i albo otrzymują specjalną opiekę albo są nadzorowane. Dzieci w wieku lat 10-16 są odsyłane do Centrum Poprawy dla Nieletnich (Juvenile Justice Centre). Dzieci mogą być odesłane do więzienia po osiągnięciu 17 lat.

Gdzie można znaleźć więcej informacji na temat wymiarów sprawiedliwości dla nieletnich?

Więcej informacji na ten temat można uzyskać w Agencji dla Nieletnich (Youth Justice Agency of Northern Ireland) pod tel. (028) 9031 6400 albo info@yjani.gov.uk. Można również zasięgnąć informacji na ich stronie <http://www.youthjusticeagencyni.gov.uk>.

Więcej informacji na temat systemu prawa karnego, który obejmuje kwestie nie tylko młodzieży, ale i osób dorosłych, można uzyskać na stronie Systemu Sądownictwa Karnego (The Criminal Justice System in Northern Ireland) <http://www.cjsni.gov.uk/>.

INFORMACJA NT SPRAW BYTOWYCH

PRZEMOC DOMOWA

Co to jest przemoc domowa?

Przemoc domową można określić jako użycie siły fizycznej albo emocjonalnej lub groźbę użycia siły fizycznej łącznie z przemocą seksualną w bliskich stosunkach pomiędzy osobami dorosłymi. Może ona również oznaczać:

- Przemoc emocjonalną
- Niszczenie mienia
- Odizolowanie od przyjaciół, rodziny i innych możliwych źródeł wsparcia
- Groźby wobec innych osób, również dzieci
- Śledzenie
- Nadzór dostępu do pieniędzy, rzeczy osobistych, jedzenia, transportu i telefonu.

Ustawa o przemyśle domowej jest zawarta w Rozporządzeniu o Domach Rodzinnych i Przemocy Domowej (Family Homes and Domestic Violence (Northern Ireland) Order) z roku 1998.

Skąd można otrzymać pomoc w przypadku przemocy domowej?

Można sprawdzić książkę telefoniczną albo książkę usług samorządowych i dowiedzieć się numer telefonu najbliższego centrum usług schronienia i doradztwa.

Istnieje również linia pomocy w przypadkach przemocy bytowej. Numer telefonu jest 0800 917 1414. Połączenie jest bezpłatne, oprócz tego są usługi tłumacza. Można również zadzwonić do Pełnomocnika ds Przemocy Domowej (Domestic Violence Officer of the PSNI) pod numer 0845 600 8000 albo na linię pomocy dla kobiet pod nr. 028 9024 9041.

A jeżeli są potrzebne służby ratownicze ?

W przypadku potrzeby niezwłocznej pomocy należy skontaktować się z najbliższym komisariatem policji z prośbą o pomoc albo zadzwonić pod nr. 999 (albo 112).

BEZPŁATNA POMOC PRAWNA

Czy mogę uzyskać bezpłatną pomoc prawną?

Bezpłatna pomoc prawna w Irlandii Północnej jest dostępna w Komisji ds Usług Prawnych (Northern Ireland Legal Services Commission), Centrum Praw Dziecka (The Children's Law Centre), Centrum Prawnym Irlandii Północnej (the Law Centre Northern Ireland) oraz Komisji Praw Człowieka (the Northern Ireland Human Rights Commission).

PRAWA PRACOWNICZE

Jakie prawa posiadam jako pracownik w Irlandii Północnej?

Pracownicy, którzy są z UE/EWG i Szwajcarii albo posiadają ważne zezwolenie na pracę mają takie same prawa pracownicze jak i osoby z Irlandii Północnej.

A dyskryminacja?

Dyskryminacja przeciwko pracownikom z powodu ich wieku, płci, stanu cywilnego, stanu rodzinnego, rasy, religii, orientacji seksualnej, niepełnosprawności i przynależności do Travelling Community (Społeczność koczownicza) jest zabroniona w oparciu o Ustawy o Równości Zatrudnienia (Employment Equality Regulations) z lat 2003 i 2006.

URLOP OJCOWSKI

Co to jest urlop ojcowski?

Urlop ojcowski – to przerwa w pracy dla mężczyzn, których kobieta partnerka urodziła dziecko. Przysługuje im dwutygodniowy urlop ojcowski.

Czy otrzymam zasiłek za urlop ojcowski?

Tak, za czas urlopu ojcowskiego otrzymasz zasiłek, pod warunkiem, że zarabiasz co najmniej £90 tygodniowo. Ten zasiłek jest zwany zasiłkiem rodzicielskim dla ojca (Statutory Paternity Pay, SPP). Jeżeli urlop ojcowski będzie po 1 kwietnia 2008 r., otrzymasz albo 90% swojego średniego wynagrodzenia tygodniowego albo £117.18, w zależności która kwota jest mniejsza. Możesz otrzymać większy zasiłek, jeżeli jest to przewidziane w Twojej umowie o pracę.

Kiedy muszę zawiadomić pracodawcę, że skorzystam z urlopu ojcowskiego?

Powinieneś zawiadomić pracodawcę z wyprzedzeniem co najmniej 15 tygodni przed urodzinami dziecka. Im wcześniej zawiadomisz pracodawcę, tym lepiej.

URLOP MACIERZYŃSKI

Co to jest urlop macierzyński?

Urlop macierzyński – to przerwa w pracy udostępniana kobietom w ciąży przed porodem i na określony okres czasu po porodzie.

Jaki jest okres urlopu macierzyńskiego?

Kobieta w ciąży ma prawo do przerwy w pracy na okres do 52 tygodni niezależnie od jej stażu pracy i ilości godzin odpracowanych tygodniowo.

Pierwsze 26 tygodni – to tzw. zwykły urlop macierzyński (Ordinary Maternity Leave, OML). Podczas tego okresu posiadasz te same prawa według swojej umowy o pracę, jak gdybyś przez cały czas pracowała. Jednakże nie otrzymasz swojego zwykłego wynagrodzenia jeżeli nie zostało to zawarte w umowie o pracę.

Możesz również skorzystać z dodatkowego 26-tygodniowego urlopu macierzyńskiego (Additional Maternity Leave, AML). Nie może być przerwy pomiędzy zwykłym i dodatkowym urlopem macierzyńskim.

Jak zawiadomić pracodawcę o urlopie macierzyńskim?

Powinnaś zawiadomić pracodawcę z wyprzedzeniem co najmniej 15 tygodni przed urodzeniem dziecka o tym, że:

- Jesteś w ciąży
- Przewidywaną datę urodzin dziecka
- Datę, od której chcesz pójść na urlop macierzyński

Powinnaś przedstawić pracodawcy zaświadczenie lekarskie, formularz MATB1. Można go otrzymać od położnej albo lekarza. Będzie tam wskazana przewidywana data urodzin dziecka.

Po zawiadomieniu pracodawcy o urlopie macierzyńskim, w ciągu 28 dni powinnaś otrzymać pisemną odpowiedź-potwierdzenie, w którym będzie podana data wznowienia pracy.

Czy otrzymam zasiłek za urlop macierzyński?

Jeżeli na dzień 15 tygodnia przed porodem u swojego pracodawcy odpracowałaś przynajmniej 26 tygodni, będzie Ci się należał zasiłek rodzicielski dla matki (Statutory Maternity Pay, SMP). Aby otrzymać taki zasiłek, powinnaś zarabiać co najmniej £90 tygodniowo. Można otrzymać zasiłek nawet w tym przypadku, jeżeli po urodzeniu dziecka nie wrócisz do pracy.

Zasiłek możesz otrzymywać za okres nie przekraczający 39 tygodni. Zasiłek – to minimalna kwota, którą otrzymasz, ale Twoja umowa o pracę może przewidywać większe kwoty. Sprawdź swoją umowę i zobacz co Ci się należy.

Jeżeli nie masz prawa do zasiłku, możesz mieć prawo do diet macierzyńskich (Maternity Allowance, MA). Należy wypełnić formularz SMP1, który możesz uzyskać u pracodawcy. Ten formularz należy wypełnić i przedstawić do Urzędu Pracy i Zasiłków (Jobs and Benefits Office). Diety będą Ci się należały, jeżeli w ciągu tygodnia w średnim zarabiasz £30 lub więcej.

Poza tym, musiałaś pracować co najmniej 26 tygodni z ostatnich 66 tygodni przed porodem. Nie oznacza to jednak, że musiałaś 26 tych tygodni pracować u tego samego pracodawcy, nie musiałaś również pracować nieprzerwanie. Zasiłek może Ci się należeć i wówczas, jeżeli jesteś samozatrudniona.

Co z moją pracą?

Jeżeli idziesz na zwykły 26-tygodniowy urlop macierzyński (OML), masz prawo powrócić na te same stanowisko, które posiadałaś przed urlopem.

Jeżeli skorzystałaś zarówno z dodatkowego urlopu macierzyńskiego (AML) jak i zwykłego urlopu macierzyńskiego (OML), należy Ci się powrót na te same stanowisko, jeżeli pracodawca nie powie, że nie jest to uzasadnione. W tym przypadku należy Ci się inne odpowiednie stanowisko z takim samym wynagrodzeniem i na takich samych zasadach, które posiadałaś przed pójściem na urlop macierzyński.

Jeżeli przed urlopem macierzyńskim pracowałaś na pełnym etacie, możesz chcieć wrócić na niepełny wymiar godzin, inny podział pracy albo pracować w innych godzinach. Nazywa się to ruchomymi godzinami pracy (flexible working). Pracodawca nie musi wyrazić zgody na ruchome godziny pracy, ale powinien poważnie ustosunkować się do Twojej prośby.

Więcej informacji na temat swoich praw i obowiązków możesz zasięgnąć na stronie: www.delni.gov.uk/employees_10.10.06.pdf. Ta ulotka zawiera wszystkie prawa odnośnie urlopu macierzyńskiego.

Możesz również skontaktować się z Działem Praw Pracowniczych w Ministerstwie Zatrudnienia i Doskonalenia Zawodowego (Employment Rights Branch of the Department for Employment and Learning). (zob. szczegóły na stronie kontaktów)

POŻYTECZNE KONTAKTY

Więcej informacji na temat praw dziecka udzielą poniżej wskazane organizacje:

Północnoirlandzka Komisja ds Dzieci i Młodzieży (Northern Ireland Commissioner for Children and Young People)

Adres: Millennium House
17-25 Great Victoria St.
Belfast BT2 7BA
Telefon: (028) 9031 1616
Poczta el.: info@niccy.org
Strona internetowa: www.niccy.org

Centrum Praw Dziecka (Children's Law Centre)

Adres: 3rd Floor, Philip House,
123- 137, York Street
Belfast BT15 1AB
Telefon: 0808 808 5678 (for children)
(028) 9094 5704 (for adults)
Poczta el.: info@childrenslawcentre.org
Strona internetowa: www.childrenslawcentre.org

Dział ds. Dzieci i Młodzieży w Rządzie (Children and Young People Unit)

Adres: Office of the First Minister and
Deputy First Minister,
Knockview Buildings
Stormont
Belfast BT4 3SR
Telefon: (028) 9052 8429
Poczta el.: cypu@ofmdfmi.gov.uk
Strona internetowa: www.allchildrenni.gov.uk

Poniżej wskazane organizacje udzielą pożytecznej informacji i pomocy w sprawach bytowych:

Pomoc kobietom (Women's Aid)

Adres: 129, University St
Belfast BT7 1HP
Telefon: 0800 917 1414
Poczta el.: info@womensaidni.org
Strona internetowa: www.niwaf.org

Komisja ds Usług Prawnych w Północnej Irlandii (Northern Ireland Legal Service Commission)

Adres: 2nd Floor, Waterfront Plaza,
8, Laganbank Road
Mays Meadow
Belfast BT1 3BN
Telefon: (028) 9040 8888
Strona internetowa: www.nilsc.org.uk

Komisja Praw Człowieka (Northern Ireland Human Rights Commission)

Adres: Temple Court
39, North Street,
Belfast BT1 1NA
Telefon: (028) 9024 3987
Strona internetowa: www.nihrc.org

Poniżej wskazane organizacje udzielą informacji o prawach pracowniczych:

Ministerstwo Zatrudnienia i Doskonalenia Zawodowego (Department for Employment and Learning)

Adres: Adelaide House
39-49 Adelaide St
Belfast BT2 8FD
Telefon: (028) 9025 7777
Poczta el.: del@nics.gov.uk
Strona internetowa: www.delni.gov.uk/index/er.htm

Północnoirlandzkie Centrum Prawne (Northern Ireland Law Centre)

Centrum prawne opracowało podręczniki dla pracowników imigrantów odnośnie ich praw pracowniczych. Można je przesać ze strony:
<http://www.lawcentreni.org/Publications/Publications.htm>

KLUCZOWE SŁOWA

Lekarz praktyki ogólnej : General Practitioner
 Pielęgniarka : Health Nurse
 Szpital : Hospital
 Przychodnia / gabinet lekarski : Health Centre

PODSTAWOWE FAKTY

Jeżeli jesteś mieszkańcem Irlandii Północnej, usługi zdrowotne są na ogół bezpłatne.

W Irlandii Północnej są cztery Rady Ochrony Zdrowia i Służb Socjalnych. Odpowiadają one za organizację usług zdrowotnych i socjalnych. Po planowanych na kwiecień 2009 r. zmianach służby te będą zrestrukturyzowane w jeden Regionalny Urząd Zdrowia działający na terytorium całej Irlandii Północnej.

Istnieje pięć Funduszy Zdrowia i Służb Socjalnych, które świadczą usługi zdrowotne na terytorium Irlandii Północnej.

Twój dostęp do bezpłatnych usług lekarskich w Irlandii Północnej zależy od tego, czy mieszkasz w Irlandii Północnej na stałe, czy przyjechałeś na krótko w odwiedziny.

Niezwłoczna pomoc lekarska jest udzielana bezpłatnie dla wszystkich niezależnie od tego skąd jesteś i na jak długo tu przyjechałeś (-aś).

Jeżeli pomoc lekarska nie była niezwłoczna, nie musisz za nią płacić, jeżeli w Irlandii Północnej mieszkasz ponad sześć miesięcy. Oznacza to, że jesteś stałym mieszkańcem.

W razie nagłej potrzeby dzwoń pod nr. 999 albo 112 z telefonu komórkowego.

Możesz dzwonić 999 z dowolnego telefonu, ale 112 działa nawet wtedy, gdy masz zablokowaną klawiaturę.

OCHRONA ZDROWIA

Komu przysługują usługi zdrowotne w Irlandii?

Jeżeli jesteś 'stałym mieszkańcem' w Irlandii Północnej, należę Ci się różne usługi zdrowotne, które są bezpłatne i subsydiowane przez Rząd.

Co oznacza 'stały mieszkaniec'?

Staly mieszkaniec oznacza, że mieszkasz w Irlandii Północnej co najmniej od sześciu miesięcy i masz zamiar nadal tu pozostać.

Jeżeli czuję się źle, czy muszę zwracać się do szpitala?

Nie. Bezpośrednio do szpitala możesz zwracać się tylko po niezwłoczną pomoc. Jeżeli nie jest to sprawa zbyt skomplikowana, przede wszystkim powinieneś (-naś) zwrócić się do lekarza praktyki ogólnej.

Jakie usługi przysługują bezpłatnie?

Większość usług i procedur są bezpłatne, np.:

- Usługi lekarza praktyki ogólnej w szpitalu
- Usługi lekarzy specjalistów
- Niezwłoczna pomoc lekarska
- Planowanie rodziny
- Położnictwo
- Opieka pozaszpitalna

Jakie usługi nie są bezpłatne?

- Przypisane lekarstwa i leki. Receptę otrzymasz bezpłatnie, ale za leki musisz zapłacić. Aktualnie stawka wynosi £6.50.
- Usługi dentystyczne. Planowanie wizyty u lekarza jest bezpłatne, ale leczenie nie jest bezpłatne. Dentysta przedstawi plan leczenia łącznie z przewidywanymi kosztami.
- Usługi oftalmologa i otologa są zazwyczaj odpłatne.

Czy komuś takie usługi przysługują bezpłatnie?

Tak. Niektórym grupom socjalnym takie usługi przysługują bezpłatnie albo za opłaty ulgowe:

- Dzieciom do lat 16/18, jeżeli się uczą
- Kobietom w ciąży
- Osobom po osiągnięciu lat 60
- Ludziom z określonymi schorzeniami
- Ludziom otrzymującym zapomogi socjalne
- Ludziom o niskich dochodach

Za każdym razem warto jest zasięgnąć porady u specjalisty (lekarza), czy przysługuje Ci bezpłatna usługa.

DOSTĘP DO USŁUG

Jak mogę otrzymać dostęp do usług zdrowotnych?

Aby otrzymać dostęp do usług zdrowotnych, należy zrobić dwie rzeczy:

- Zameldować się w Funduszu Zdrowia i Służb Socjalnych Irlandii Północnej.
- Zameldować się u lekarza praktyki ogólnej, znanego również jako 'lekarz rodzinny'.

W jakim celu muszę to zrobić?

Należy zameldować się w obu miejscach, aby otrzymać kartę medyczną, która upoważnia do otrzymania usług zdrowotnych w Irlandii Północnej.

Jak otrzymać taką kartę medyczną?

Aby zameldować się, musisz wypełnić formularz wniosku. Taki formularz jest zwany HS22X. Jest on dostępny w wielu językach, m.in. portugalskim, polskim, łotewskim, litewskim, czeskim, rosyjskim, słowackim, urdu, irlandzkim, hindi, chińskim, bułgarskim i rumuńskim. www.centralservicesagency.n-i.nhs.uk/display/translations

Gdzie jeszcze mogę uzyskać taki formularz?

Takie formularze można uzyskać w gabinetach lekarzy praktyki ogólnej, przychodniach lekarskich albo w biurze Centralnej Agencji Usług zdrowotnych.

Co muszę zrobić z tym drukiem?

Po wypełnieniu formularza należy go oddać lekarzowi praktyki ogólnej. Jeżeli uzyskasz zgodę na zameldowanie, lekarz zatrzyma wypełniony druk u siebie.

Jak długo trzeba czekać na kartę medyczną?

Ten proces może zająć do 8 tygodni, dlatego warto się zameldować od razu po przyjeździe do Irlandii Północnej nie czekając zanim coś się stanie.

Jakie dokumenty są potrzebne, jeżeli pochodzę spoza krajów EWG?

Jeżeli pochodzisz spoza krajów EWG, potrzebny jest dowód zamieszkania w Irlandii Północnej. Może to być Twoja wiza albo zezwolenie na pracę.

Czy są świadczone bezpłatne usługi zdrowotne jeżeli ubiegam się o azyl?

Tak, możesz się zwrócić po takie usługi. Powinieneś (-naś) przedstawić dowód, że złożyłeś (-aś) wniosek o azyl do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (Home Office).

LEKARZ PRAKTYKI OGÓLNEJ

Kto to jest lekarz praktyki ogólnej (GP)?

Lekarz praktyki ogólnej – to oficjalna nazwa lekarza pierwszego kontaktu (lekarza dzielnicowego) w Irlandii Północnej. Lekarz praktyki ogólnej odpowiada za wszystkie Twoje leczenia i to właśnie on(a) w razie potrzeby skieruje Cię do innych specjalistów albo do szpitala.

Kto to jest lekarz rodzinny?

Lekarz rodzinny to po prostu inna nazwa lekarza praktyki ogólnej.

Gdzie mogę znaleźć lekarza praktyki ogólnej?

W Irlandii Północnej jest około 350 gabinetów lekarskich pierwszego kontaktu. Szczegółową listę można otrzymać w:

- Centralnym Urzędzie Zdrowia (Central Services Agency)
- Biurze Porad Cywilnych (Citizen Advice Bureaux)

Na stronie internetowej www.centralservicesagency.n-i.nhs.uk/files/currentmedicallists/file/GPNI200801.pdf

Jakie usługi świadczą lekarze praktyki ogólnej?

- Badają stan Twojego zdrowia.
- Podejmują decyzje co do dalszych konsultacji u specjalistów.
- Decydują czy są potrzebne leki i ewentualnie wypiszą receptę.

Czy trzeba się umawiać na wizytę do lekarza praktyki ogólnej?

Tak. Należy ustalić czas wizyty przez telefon albo osobiście zwracając się do gabinetu lekarza.

Jeżeli jesteś zbyt chory (-a), żeby pójść do gabinetu, można wywołać lekarza do domu. Lekarz praktyki ogólnej zadecyduje, czy stan jest dostatecznie poważny, żeby złożyć wizytę w domu.

Czy gabinety lekarskie są czynne w godzinach nocnych?

Nie. Większość gabinetów jest czynna w godzinach dziennych. Podczas ustalenia czasu wizyty upewnij się o świadczeniu usług po normalnych godzinach roboczych.

Jakie są moje prawa?

- Możesz ubiegać się o lekarza tej samej płci
- Możesz w dowolnym czasie zmienić swojego lekarza
- Możesz ubiegać się o ponowne zdanie innego lekarza specjalisty albo innego lekarza praktyki ogólnej. Lekarz praktyki ogólnej nie ma obowiązku tego robić, jeżeli ma pewność, że nie jest to obowiązkowe.

Szczegółowa informacja o zameldowaniu się u lekarza praktyki ogólnej jest dostępna na stronie: www.nhssb.n-i.nhs.uk/multilingualResources/index.php.

LECZENIE W SZPITALU

Czy przysługuje mi leczenie w szpitalu?

Każdej osobie na stałe zamieszkałej w Irlandii Północnej przysługuje leczenie w szpitalach publicznych. Usługi w szpitalach prywatnych są odpłatne.

Komu okazują usługi szpitale w Irlandii Północnej?

Szpitaly w Irlandii Północnej okazują pomoc i leczą osoby chore i/albo zranione.

Jakie usługi okazują szpitale w Irlandii Północnej?

- Niezwłoczną pomoc lekarską i pomoc w razie wypadków (24 godziny na dobę). W Irlandii Północnej jest 10 szpitali okazujących pomoc w ostrych przypadkach.
- Leczenie stacjonarne
- Leczenie ambulatoryjne
- Stacjonaryy dzienne

Czy mogę zwrócić się bezpośrednio do szpitala zamiast wizyty u lekarza praktyki ogólnej?

Tylko w przypadku potrzeby niezwłocznej pomocy lekarskiej. W innych przypadkach należy najpierw skontaktować się z lekarzem praktyki ogólnej. Lekarz praktyki ogólnej skieruje po odpowiednie usługi do szpitala publicznego (oprócz wypadków i potrzeby okazania niezwłocznej pomocy).

Większość szpitali publicznych i prywatnych posiada dział niezwłocznej pomocy i pomocy w razie wypadków. Można się zwrócić do takich działów bez skierowania od lekarza praktyki ogólnej, ale takie usługi nie są bezpłatne.

PLANOWANIE RODZINY

Gdzie w Irlandii mogę uzyskać poradę odnośnie planowania rodziny?

W Północnej Irlandii porady dotyczące planowania rodziny są bezpłatne i poufne.

Jeżeli taka porada jest potrzebna, można się zwrócić do lekarza praktyki ogólnej albo do miejscowej kliniki planowania rodziny.

Lista takich klinik w Północnej Irlandii jest dostępna na stronie: <http://www.fpa.org.uk/finder/>

Poradnictwo położnicze okazują służby dobrowolne i lekarze praktyki ogólnej.

Czy w Irlandii Północnej można dokonać aborcji?

Aborcja w Irlandii Północnej jest nielegalna za wyjątkiem szczególnych przypadków, generalnie kiedy istnieje zagrożenie dla życia matki. Jednakże prawo zezwala na dokonanie aborcji w innym kraju.

POŁOŻNICTWO I USŁUGI DLA NIEMOWLĄT

POŁOŻNICTWO

Jakie usługi są dostępne kiedy jestem w ciąży?

Jeżeli jesteś w ciąży i planujesz mieć dziecko, przede wszystkim powinnaś skontaktować się ze swoim lekarzem praktyki ogólnej. Lekarz pomoże zdecydować gdzie i jak dokonać porodu, może on(a) również zaproponować test ciążowy, żeby się upewnić, że zaszłaś w ciążę.

Przystępują Ci badania przedporodowe, których dokona położna albo Twój lekarz praktyki ogólnej. W razie komplikacji, przysługuje Ci bezpłatna pomoc lekarza położnika, poza tym możesz zawsze zasięgnąć konsultacji lekarza położnika w razie potrzeby czy niejasności.

Jeżeli pracujesz, masz prawo na odpłatny czas przeznaczony na takie badania.

Czy muszę płacić za usługi położnicze?

Nie. Usługi położnicze są świadczone bezpłatnie. Jeżeli jesteś w ciąży, dodatkowo przysługują Ci:

- bezpłatne usługi stomatologa
- bezpłatne leki na recepty
- usługi okulisty po niższej cenie

USŁUGI DLA NIEMOWLĄT

Jakie usługi będą świadczone mnie i niemowlęciu po porodzie?

Położna będzie się opiekowała Tobą i niemowlęciem w okresie 28 dni po porodzie. Złoży on(a) wizyty w domu i sprawdzi Twój stan zdrowia i stan zdrowia dziecka.

W szpitalu będzie dokonany test słuchu niemowlęcia.

Otrzymasz osobistą kartę/historię chorób dziecka (tzw. czerwoną księgę), która będzie używana do wpisów stanu samopoczucia dziecka oraz zaznaczenia ważnych etapów w jego rozwoju.

Pielęgniarka środowiskowa złoży wizytę mniej więcej 10-14 dni po porodzie i okaże pomoc odnośnie różnych kwestii dot. Twojego zdrowia i zdrowia dziecka.

Czy dziecko będzie szczepione?

Tak. Po osiągnięciu 8 tygodni niemowlę otrzyma pierwsze szczepienie. Jest ono bezpłatne i dokonuje go lekarz praktyki ogólnej.

Te szczepienie ochroni dziecko przed dyfterytem, tężcem, kokluszem, chorobą Heinego-Medina, zapaleniem opon mózgowych i zakażeniem pneumokokowym

Kiedy należy dokonywać następnych szczepień?

- Po osiągnięciu 3 i 4 miesięcy niemowlę będzie zaszczepione drugim i trzecim zestawem szczepień chroniących przed chorobami.
- Po osiągnięciu 12 miesięcy dziecko otrzyma wakcynę przeciwko chorobie Heinego-Medina oraz szczepienie kontrolne przeciwko zapaleniu opon mózgowych typu C.
- Po osiągnięciu 15 miesięcy dzieci otrzymują tzw. szczepienie MMR. To szczepienie ochroni dziecko jeszcze przed 3 chorobami (odrą, świnką i różyczką). Dokonywane jest również szczepienie kontrolne przeciwko zakażeniu pneumokokowego.

ŚWIADECTWO URODZENIA

Jakie świadectwo urodzenia jest potrzebne dla mojego dziecka?

Są dwa rodzaje świadectwa urodzenia – pełne i krótkie. Krótkie świadectwo urodzenia jest potrzebne np. przy zapisaniu dziecka do szkoły. W celach prawnych i innych potrzebne jest pełne świadectwo urodzenia.

ZDROWIE DZIECI I USŁUGI LEKARSKIE W SZKOŁACH

Istnieją różne usługi zdrowotne dla dzieci i rodzin (zob. część Położnictwo i Usługi dla Niemowląt). Są one bezpłatne i dostępne dla wszystkich.

DZIECI DO 16 LAT

Jakie usługi przysługują dzieciom do lat 16?

Dzieciom do lat 16 (albo 19, jeżeli uczą się w pełnym wymiarze) przysługują różne bezpłatne usługi, m.in.:

- bezpłatne leki na recepty
- bezpłatne/ulgowe taryfy na usługi oftalmologa
- bezpłatne/ulgowe taryfy na usługi dentystryczne

USŁUGI LEKARSKIE W SZKOŁACH

Jakie usługi zdrowotne otrzymują dzieci w szkołach?

Pielęgniarka szkolna regularnie sprawdza stan zdrowia wszystkich uczniów. Takie sprawdzenie stanu zdrowia obejmuje szczepienia i uodpornienia, testy wzroku i słuchu, pomiary wzrostu i wagi. Na życzenie, rodzice mogą być obecni przy dokonywaniu takich testów.

ROZWÓJ DZIECKA

Co oznacza rozwój dziecka?

Rozwój dziecka od niemowlęcia do okresu, kiedy dziecko zaczyna chodzić, od dziecka do nastolatka i od nastolatka do osoby dorosłej zazwyczaj przebiega według określonych zasad.

Czasami rozwój dziecka jest opóźniony. Takie opóźnienie może być lekko albo mocno nasilone.

Co robić jeżeli mam zastrzeżenia dot. rozwoju dziecka?

Jeżeli masz jakieś zastrzeżenia, możesz zasięgnąć konsultacji u lekarza praktyki ogólnej albo pielęgniarki.

OPIEKA NAD DZIEĆMI

Większość rodziców musi spędzać część czasu poza domem, bez dzieci. Mogą to być dłuższe okresy, jak np. praca albo krótsze, jak np. zajęcia społeczne.

Opieka nad dziećmi czasem bywa trudna, a czasem może nawet wymagać niemałych nakładów finansowych.

Dzieci polegają na rodzicach chcąc się czuć bezpiecznie, a rodzice są odpowiedzialni za zapewnienie tego, że dzieci są szczęśliwe i mają dobrą opiekę.

Nie ma dokładnie ustalonego wieku, w którym dzieci mogą pozostać w domu bez opieki. Zależy to od tego, czy dziecko jest dość rozwinięte, żeby dało sobie radę. Dzieci stają się samodzielne w różnym wieku. Poniżej jest kilka wskazówek, które pomogą określić, czy dziecko może pozostać bez opieki.

Czy mogę zostawić w domu niemowlę?

Nigdy nie wolno pozostawić w domu niemowlęcia bez opieki. Nawet na kilka minut.

Czy mogę zostawić w domu mniejsze dziecko?

Mniejsze dzieci nie powinny pozostawać bez opieki, nawet na krótki okres czasu. Dziecko pozostawione na godzinę bez Ciebie czy innego dorosłego może poczuć się samotne, a zagraża to poczuciu jego bezpieczeństwa.

Czy mogę zostawić w domu starsze dziecko?

Dzieci do osiągnięcia lat 14 nie powinny same zostawać w domu na dłuższy okres czasu.

Czy mogę zostawić w domu nastolatka?

Można zostawić w domu nastolatka po osiągnięciu 16 lat.

Jakiego wieku powinna być opiekunka do mojego dziecka?

Jeżeli potrzebna jest opiekunka, musisz się upewnić, że jest to osoba powyżej lat 16 oraz poprosić o 2 rekomendacje, żeby się upewnić, że jest to osoba odpowiedzialna by mogła zostać z Twoimi dziećmi.

OCHRONA DZIECKA

Co robić, jeżeli mam zastrzeżenia z powodu samopoczucia swojego dziecka?

Jeżeli masz podejrzenia, że dziecko odczuwa przemoc emocjonalną, psychiczną czy seksualną lub jakiegokolwiek zaniedbanie, możesz:

- skontaktować się z pracownikiem socjalnym (od poniedziałku do piątku w godz. 9.00 – 17.00) w miejscowym Funduszu Zdrowia i Służb Socjalnych albo przychodni lekarskiej;
- jeżeli nie są to wyżej podane godziny pracy, a sprawa wymaga niezwłocznej interwencji, możesz skontaktować się z dyżurnym pracownikiem służb socjalnych albo z policją pod nr. tel. 999 albo 112 (z telefonu komórkowego).

Lista pracowników socjalnych jest dostępna na stronie: http://www.dhsspsni.gov.uk/child_protection_contacts.

OBRZEZANIE MĘSKIE I ŻEŃSKIE

OBRZEZANIE MĘSKIE

Czy istnieje możliwość dokonać obrzezania mojego syna?

W Irlandii Północnej obrzezanie nowonarodzonych chłopców nie jest rozpowszechnione. Jednak wiele osób pochodzenia żydowskiego i afrykańskiego oraz wyznania islamskiego starają się zapewnić obrzezanie chłopców.

Obrzezanie chłopców w Irlandii Północnej nie jest zabronione, ale powinien go dokonać praktykujący lekarz.

Jeżeli chcesz dokonać obrzezania swoich synów, ważne jest zasięgnąć porady u lekarza praktyki ogólnej, który może skierować do gabinetu lekarskiego w celu dokonania obrzezania.

Doktor powinien udzielić informacji o tym, że:

- Rozpowszechnione obrzezanie chłopców niemowląt nie jest zalecanym zabiegiem.
- Etyczną stroną pojęcia praw niemowląt i dzieci.
- Związane z tym komplikacje oraz możliwą szkodę dla zdrowia.

Lekarz może uwzględnić prośbę, jeżeli nosi ona charakter religijny czy kulturowy.

OBRZEZANIE ŻEŃSKIE

Czy istnieje możliwość dokonać obrzezania mojej córki?

Nie. Obrzezanie żeńskie nie jest praktykowane w Irlandii Północnej. Jeżeli ktoś tego dokonał albo zorganizował obrzezanie córki w Irlandii Północnej, przeciw takiej osobie może być wszczęty proces sądowy.

ŚWIADCZENIA SOCJALNE

Rodzicom, którzy spełniają wymogi stałych mieszkańców i nie są nielegalnymi imigrantami, mogą automatycznie przysługiwać świadczenia socjalne dla dzieci.

NIELEGALNA IMIGRACJA

Co znaczy nielegalna imigracja?

Możesz nie otrzymać świadczeń socjalnych dla dzieci, jeżeli jesteś nielegalnym imigrantem. Nie otrzymasz świadczeń dla dzieci, jeżeli w pozwoleniu na pobyt albo pozostanie w Irlandii Północnej wydanym przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych jest klauzula ograniczająca dostęp do funduszy publicznych albo w takim przypadku, jeżeli potrzebujesz zezwolenia na pobyt albo pozostanie w Zjednoczonym Królestwie Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej i go nie posiadasz.

POBYT STAŁY, POBYT I PRAWO NA POBYT STAŁY

Co oznacza pobyt stały?

Pobyt stały jest warunkiem obowiązującym. Oznacza to, że generalnie mieszkasz w Irlandii Północnej i masz zamiar tam pozostać.

Jesteś stałym mieszkańcem, jeżeli:

- Twój partner (Twoja partnerka) i dzieci również przyjechały, żeby stale mieszkać w Irlandii Północnej. Może to być dowodem, że Ty i Twoja rodzina macie zamiar tu pozostać i przez to jesteście stałymi mieszkańcami.
- W Irlandii Północnej masz stały dom, np. kupiłeś (-aś) albo wynająłeś/wynajęłaś go. Może to być dowodem tego, że jesteś stałym mieszkańcem. Jednakże fakt, że nie masz kupionego albo wynajętego domu nie oznacza, że nie jesteś stałym mieszkańcem. Mogły być ku temu inne powody, np. brak pieniędzy.
- W Irlandii Północnej mieszkasz od ponad 3 lat, jesteś uznawany(-na) za stałego mieszkańca (ten okres może być krótszy).

Co oznacza pobyt?

Pobyt ogólnie oznacza to, że musisz fizycznie znajdować się na terytorium Irlandii Północnej, posiadać prawo na pobyt i do otrzymywania świadczeń.

Co oznacza prawo na pobyt stały?

Następujące kategorie osób mają prawo na pobyt stały w Irlandii Północnej, jeżeli ubiegają się o świadczenia dla dzieci:

- obywatele Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej mający prawo na pobyt w strefie Wspólnego Obszaru Podróży (ogarniającego Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej, Republikę Irlandii, Wyspy Normandzkie i Wyspę Man);
- pracownicy ze wszystkich państw EWG, posiadający legalną pracę w Zjednoczonym Królestwie Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej;
- obywatele państw trzecich, posiadający nieograniczone pozwolenie na pobyt w Zjednoczonym Królestwie Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej;
- osoby z państw A8, należących do Unii Europejskiej (Republika Czeska, Estonia, Węgry, Łotwa, Litwa, Polska, Słowacja i Słowenia) mogą ubiegać się o świadczenia, jeżeli na terytorium Irlandii Północnej mieszkają od ponad 12 miesięcy.

ŚWIADCZENIE NA DZIECI

Co to jest świadczenie na dzieci?

Świadczenie na dzieci jest miesięczną wypłatą dla każdego z kwalifikowanych dzieci, które generalnie mieszka razem z Tobą i jest na Twoim utrzymaniu. Kwalifikowane dziecko to:

- dziecko w wieku do lat 16 albo
- dziecko w wieku do lat 19, o ile uczy się w pełnym wymiarze albo
- dziecko w wieku lat 16 albo 17, które niedawno ukończyło szkołę i ubiega się o pracę albo szkolenie w Agencji Zatrudnienia i Doskonalenia Zawodowego.

Kiedy muszę ubiegać się o świadczenia?

Od razu po urodzeniu dziecka albo po tym, kiedy dziecko zaczęło z Tobą mieszkać. Jeżeli będziesz zwlekać, możesz nie otrzymać świadczeń. Odpowiednie dokumenty można uzyskać w Biurze Zasiłków dla Dzieci pod nr. tel. 0845 302 1444.

Jeżeli jesteś niedługo po porodzie, dokumenty możesz otrzymać również w szpitalu północnoirlandzkim, gdzie urodziłeś dziecko. Dokumenty można przesać ze strony internetowej: <http://www.hmrc.gov.uk/forms/ch2.pdf>

Gdzie można uzyskać więcej informacji?

Więcej informacji można uzyskać na stronie internetowej Królewskiego Urzędu Podatkowego i Celnego: http://www.hmrc.gov.uk/childbenefit/ch5_notes.pdf.

POŻYTECZNE KONTAKTY I DODATKOWA INFORMACJA

Ministerstwo Zdrowia, Usług Socjalnych i Porządku Publicznego

Adres: Castle Buildings
Stormont Estate
Belfast BT4 3SQ
Strona internetowa: <http://www.dhsspsni.gov.uk/>

Centralna Agencja Usług

Adres: 2 Franklin Street
Belfast, BT2 8DQ
Telefon: (028) 90324431
Strona internetowa: www.centralservicesagency.n-i.nhs.uk

Usługi lekarzy rodzinnych (028) 9032 4431, możesz poprosić o połączenie z odpowiednim działem:
Dentystycznym, poczta el.: dental@csa.n-i.nhs.uk
Medycyny ogólnej, poczta el.: medical@csa.n-i.nhs.uk
Oftalmologii, poczta el.: ophthalmic@csa.n-i.nhs.uk

Północnoirlandzka Komisja ds Równości

Adres: Equality House
7-9 Shaftesbury Square
Belfast BT2 7DP
Telefon: (028) 90500600
Poczta el.: information@equalityni.org
Strona internetowa: www.equalityni.org

Pełnomocnik Rządu do Spraw. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn

Adres: Freepost BEL 1478
Belfast BT1 6BR
Telefon: (0800) 343424 (połączenie bezpłatne)

Północnoirlandzka Rada ds. Instytucji Pozarządowych (NICVA)

Adres: 61, Duncairn Gardens,
Belfast BT15 2GB
Telefon: (028) 9087 7777

STREFA FUNDUSZU PÓŁNOCNEGO

Północny Fundusz Zdrowia i Służb Socjalnych

Adres: Equity Unit
The Cottage
5, Greenmount Avenue
Ballymena BT43 6DA
Telefon: (028) 2563 3745

Północna Rada Ochrony Zdrowia i Służb Socjalnych

Adres: County Hall
182, Galgorm Road
Ballymena BT42 1QB
Telefon: (028) 2531 1000

Północna Rada Ochrony Zdrowia i Służb Socjalnych

Adres: Houston's Mill Site
10A, Buckna Road
Broughshane
Ballymena BT42 4NJ
Telefon: (028) 2586 3950

Szpital Antrim Area Hospital

Telefon: (028) 9442 4000
Fax: (028) 9442 4242
Dział niezwłocznej pomocy czynny 24 godziny na dobę

Szpital Causeway Hospital

Telefon: (028) 7032 7032
Fax: (028) 7034 6188
Dział niezwłocznej pomocy czynny 24 godziny na dobę

Szpital Whiteabbey Hospital

Telefon: (028) 9086 5181
Czynny codziennie od 9.00 do 17.00

STREFA FUNDUSZU POŁUDNIOWEGO

Południowy Fundusz Zdrowia i Służb Socjalnych

Adres: Equality Assurance Unit
The Bungalow
Lurgan Hospital Site
100, Sloan Street
Lurgan
Co. Armagh BT66 8NX
Telefon: (028) 3831 6691

Południowy Fundusz Zdrowia i Służb Socjalnych

Adres: Tower Hill
Armagh BT61 9DR
Telefon: (028) 3741 0041

Południowy Fundusz Zdrowia i Służb Socjalnych

Adres: Quaker Buildings
Lurgan
Co. Armagh BT66 8BB
Telefon: (028) 3834 9900

Szpital Craigavon Area Hospital

Telefon: (028) 3833 4444
Fax: (028) 3861 2764
Dział niezwłocznej pomocy czynny 24 godziny na dobę

Szpital Daisy Hill Hospital

Telefon: (028) 3083 5000
Fax: (028) 3083 5081
Dział niezwłocznej pomocy czynny 24 godziny na dobę

STREFA FUNDUSZU BELFAST

Fundusz Zdrowia i Służb Socjalnych w Belfast

Adres: Knockbracken Healthcare Park
Saintfield Road
Belfast BT8 8BH
Telefon: (0800) 22 88 44 (połączenie bezpłatne)

Wschodnia Rada Ochrony Zdrowia i Służb Socjalnych

Adres: Champion House
12-22, Linenhall Street
Belfast BT2 8BS
Telefon: (028) 9032 1313

Wschodnia Rada Ochrony Zdrowia i Służb Socjalnych

Adres: 1st Floor
McKelvey House
25-27, Wellington Place
Belfast BT1 6GQ
Telefon: (0800) 917 0200
Fax: (028) 9032 1285

Szpital Royal Victoria Hospital

Telefon : (028) 9024 0503
Fax: (028) 9063 3883
Dział niezwłocznej pomocy czynny 24 godziny na dobę

Dział Oftalmologii Szpitala Royal Victoria Hospital

Telefon: (028) 9024 0503
Fax: (028) 9063 3883
Czynny od poniedziałku do piątku od 9.00 do 15.00

Dział Chorób Dziecięcych Szpitala Royal Victoria Hospital

Telefon : (028) 9024 0503
Fax: (028) 9063 3883
Dział niezwłocznej pomocy czynny 24 godziny na dobę

Szpital Mater Hospital

Telefon: (028) 9074 1211
Fax: (028) 9080 2557
Dział niezwłocznej pomocy czynny 24 godziny na dobę

Szpital Miejski w Belfast

Telefon: (028) 9032 9241
Fax: (028) 9023 9581
Dział niezwłocznej pomocy czynny 24 godziny na dobę

STREFA FUNDUSZU POŁUDNIOWO- WSCHODNIEGO

Południowo-Wschodni Fundusz Zdrowia i Służb Socjalnych

Adres: Thompson House Hospital
19-21, Magheralave Road
Lisburn
Co. Antrim BT28 3BP
Telefon: (028) 9266 9111

Wschodnia Rada Ochrony Zdrowia i Służb Socjalnych

Adres: Champion House
12-22, Linenhall Street
Belfast BT2 8BS
Telefon: (028) 9032 1313

Wschodnia Rada Ochrony Zdrowia i Służb Socjalnych

Adres: 1st Floor
McKelvey House
25-27, Wellington Place
Belfast BT1 6GQ
Telefon: (0800) 917 0200
Fax: (028) 9032 1285

Szpital w Ulster

Telefon: (028) 9056 4875
Dział niezwłocznej pomocy czynny 24 godziny na dobę

Szpital Lagan Valley Hospital

Telefon: (028) 9266 5141
Fax: (028) 9260 3120
Dział niezwłocznej pomocy czynny 24 godziny na dobę

STREFA FUNDUSZU ZACHODNIEGO

Zachodni Fundusz Zdrowia i Służb Socjalnych

Adres: Dział ds Równości i Praw Człowieka
Tyrone and Fermanagh
Donaghane Road
Omagh BT9 0NS
Telefon: (028) 8283 5278

Zachodnia Rada Ochrony Zdrowia i Służb Socjalnych

Adres: 15, Gransha Park
Clooney Road
Londonderry BT47 6FN
Telefon: (028) 7186 0086

Zachodnia Rada Ochrony Zdrowia i Służb Socjalnych

Adres: 'Hilltop' Tyrone and Fermanagh Hospital
Omagh
Co. Tyrone BT9 0NS
Telefon: (028) 8225 2555

Szpital Erne Hospital

Telefon (028) 6638 2000
Dział niezwłocznej pomocy czynny 24 godziny na dobę

Szpital Tyrone County Hospital

Telefon: (028) 8283 3100
Dział niezwłocznej pomocy czynny 24 godziny na dobę

Szpital Altnagelvin Hospital
Telefon: (028) 7134 0503
Fax: (028) 7161 1298
Dział niezwłocznej pomocy czynny 24 godziny na dobę

FORMULARZ POMOCNY W SYSTEMIE OCHRONY ZDROWIA

Pismo do lekarza praktyki ogólnej w sprawie załatwienia
usług tłumacza ustnego

Data:
Szanowny lekarzu,
Mam ustaloną wizytę w dniu _____ o godz. _____
Proszę powiadomić, czy może Pan(i) załatwić obecność i usługi tłumacza z języka _____.
Podpis: _____ (rodzic/opiekun)

KLUCZOWE SŁOWA

Szkoła : School
 Torba szkolna / tornister : Schoolbag
 Nauczyciel : Teacher
 Rozkład zajęć : School calendar
 Klasa : Class
 Dyrektor szkoły : Principal
 Dziennik : Register
 Mundurek : Uniform

PODSTAWOWE FAKTY

Nauka jest obowiązkowa dla dzieci w wieku od lat 4 do 16. (Dzieci idą do szkoły od września, jeżeli ukończyły 4 pełne lata na dzień 1 lipca).

Nauka obowiązkowa jest podzielona na 4 podstawowe etapy:

Etap przygotowawczy: 1 i 2 rok nauki

1 etap podstawowy: obejmuje 3-4 lata nauki

2 etap podstawowy: obejmuje 5-7 lata nauki

3 etap podstawowy: obejmuje 8-10 lata nauki

4 etap podstawowy: obejmuje 11-12 lata nauki.

Normatywna ocena wiedzy dzieci jest dokonywana w wieku lat 8, 11 i 14.

Po osiągnięciu lat 11 dzieci są przeprowadzane ze szkoły podstawowej do średniej. Obecnie w Irlandii Północnej ten system się zmienia. Możesz uzyskać więcej informacji na temat przeprowadzenia Twojego dziecka w szkole albo u nauczyciela.

W końcu każdego roku szkolnego rodzice otrzymują sprawozdanie o postępach dziecka w szkole ze wszystkich przedmiotów, jak również o rozwoju jego nawyków. W sprawozdaniu jest wskazane na co trzeba zwrócić uwagę w dalszym rozwoju dziecka.

CO TO JEST PRZEDSZKOLE?

Uczęszczanie do przedszkola nie jest obowiązkowe w Irlandii Północnej, ale każdemu dziecku w Irlandii Północnej należy się jeden rok usług wychowania przedszkolnego.

Kiedy dzieci idą do przedszkola?

Usługi przedszkolne przeznaczone są dla dzieci w ostatnim roku przed rozpoczęciem nauki w szkole, tzn. dzieci, które skończyły 3 lata na dzień 1 lipca, mogą uczęszczać do przedszkola od września.

Jaki jest cel zajęć w przedszkolu?

Celem zajęć w przedszkolu jest zapoznanie dzieci z życiem szkolnym i stworzenie płynnego przejścia od otoczenia domowego do szkoły. Zazwyczaj dzieci bawią się w rozbudowane gry i mają możliwość interaktywnego obcowania między sobą przed rozpoczęciem nauki w szkole.

Jak długo trwają zajęcia w przedszkolu?

Zazwyczaj Twoje dziecko będzie uczęszczało do przedszkola pięć dni w tygodniu albo na 2.5 albo na 4.5 godziny.

Uwaga: zazwyczaj masz prawo na jedno bezpłatne miejsce. Oznacza to, że Twoje dziecko może bezpłatnie uczęszczać albo do przedszkola albo do zerówki, a nie w oba miejsca jednocześnie.

Jednakże ilość bezpłatnych miejsc jest ograniczona i zależy od miasta albo regionu. Więcej informacji możesz uzyskać w miejscowej Radzie Edukacji i Bibliotek.

JAK ZAPISAĆ DZIECKO DO SZKOŁY?

Jak zapisać dziecko do szkoły podstawowej?

Możesz zapisać dziecko do szkoły według swojego wyboru, o ile są tam miejsca. Większość szkół podstawowych przyjmuje wszystkich chętnych, ale nie ma gwarancji, że w najbliższej szkole będą wolne miejsca.

Każda Rada Edukacji i Bibliotek posiada listę szkół w swojej miejscowości. Kontakty do Rad Edukacji i Bibliotek oraz odpowiednie szczegóły są podane w końcu tego rozdziału.

Jak wygląda proces zapisania dziecka do szkoły podstawowej?

Aby zapisać dziecko do szkoły, powinieneś (-naś) wypełnić formularz wniosku wskazując 3 preferowane szkoły.

Formularz wniosku i informacja o miejscowych szkołach są dostępne w miejscowej Radzie Edukacji i Bibliotek.

Kiedy należy zapisać dziecko do szkoły?

Formularz wniosku powinien być wypełniony przed końcem stycznia tego roku, we wrześniu którego dziecko rozpocznie naukę.

Jeżeli wniosek nie będzie złożony na czas, będzie on rozpatrzony po wszystkich innych wnioskach, które wpłynęły we właściwym czasie, i może się okazać, że w preferowanej szkole nie ma już miejsc.

Czy wybór szkoły podstawowej wpływa na naukę w szkole średniej?

Wybierając szkołę podstawową powinieneś (-naś) zwrócić uwagę na zasady przyjęcia dzieci do szkół ponadpodstawowych. Niektóre szkoły ponadpodstawowe udzielają priorytetów uczniom z odpowiednich szkół podstawowych.

Do jakiej klasy będzie uczęszczało dziecko?

Dzieci idące do szkoły po raz pierwszy będą zapisane do pierwszej klasy szkoły podstawowej. Jeżeli Twoje dziecko już uczęszczało do szkoły, np. w innym kraju, szkoła uwzględni wiek dziecka i poziom nauki.

W takim wypadku, dyrektor szkoły zadecyduje o klasie i nauczycielu.

POMOC DZIECKU I FREKWENCJA

POMOC DZIECKU

Jaka jest rola rodziców w procesie nauczania w Irlandii Północnej?

Rodzice (albo opiekunowie) są pierwszymi wychowawcami dziecka. Pomoc w domu jest niezbędna dla prawidłowego rozwoju dziecka podczas nauki w szkole.

W jaki sposób mogę pomóc swojemu dziecku?

W celu poparcia dziecka możesz:

- wyrazić zainteresowanie tym, co dziecko robi w szkole,
- dowiedzieć się w szkole o postępach dziecka,
- uczęszczać na wywiadówki / zebrania rodzicielskie,
- obcować z nauczycielem na temat istniejących kłopotów i
- przy każdej okazji uznawać starania swojego dziecka. Twoja zachęta wiele znaczy, a dziecko będzie miało motywację do dalszych prób i starań.

Co to jest wywiadówka?

Wywiadówka – to spotkanie z nauczycielem w celu omówienia postępów, które dziecko robi w szkole.

FREKWENCJA

Jaka jest moja rola odnośnie frekwencji?

Jako rodzic, powinieneś (-naś) mieć pewność, że dziecko chodzi do szkoły każdego dnia, kiedy są zajęcia. Dzieci nie powinny iść do szkoły, jeżeli nie są w stanie, np. jeżeli są chore.

Jeżeli dziecko nie może iść do szkoły, musisz się upewnić, że szkoła zostanie o tym powiadomiona. Najlepiej jest napisać zaświadczenie wskazując powód dlaczego dziecko nie jest w szkole.

Czy mogę zabrać dziecko na wakacje podczas nauki?

Wakacje podczas trzymestru szkolnego znaczą, że dziecko opuszcza ważne zajęcia w szkole. Później może być trudno uzupełnić wiedzę, w rezultacie czego dzieci mogą mieć zaległości w lekcjach i stracić wiarę we własne umiejętności.

Co może zrobić szkoła, jeżeli dziecko będzie opuszczać dużo lekcji?

Ustawa przewiduje odpowiedzialność rodziców za dobrą frekwencję dziecka oraz bycie w szkole na czas. Może być nałożona grzywna w wysokości do £1000 za każde dziecko, które nieregularnie uczęszcza do szkoły. Rada Edukacji i Bibliotek może wnioskować o Nakaz realizacji obowiązku szkolnego pod nadzorem.

SZKOŁA PODSTAWOWA

Jakie rodzaje szkół są w Irlandii?

W systemie edukacji Irlandii Północnej są różne rodzaje szkół, które są nadzorowane przez kuratoria.

Szkoły państwowe – zarządzane przez Rady Edukacji i Bibliotek i kuratoria.

Szkoły katolickie – zarządzane przez Radę Szkół Katolickich i kuratoria.

Szkoły zintegrowane – zarządzane przez Radę ds Szkół Zintegrowanych w Irlandii Północnej.

Czy chłopcy i dziewczynki chodzą do tej samej szkoły?

Są szkoły osobno dla chłopców i osobno dla dziewczynek. Do szkół koedukacyjnych chłopcy i dziewczynki uczęszzczają razem.

Kto kieruje szkołą?

Za kierowanie szkołą odpowiada Dyrektor (który również jest starszym nauczycielem). Dyrektor podporządkowuje się kuratorium.

Dyrektorem szkoły może być mężczyzna albo kobieta.

CO TO JEST SZKOŁA PODSTAWOWA?

Jak długo trzeba się uczyć w szkole podstawowej?

Nauka podstawowa – to siedem lat podzielonych na trzy podstawowe etapy.

- Etap przygotowawczy (klasy 1 i 2)
- 1 etap podstawowy (klasy 3 i 4)
- 2 etap podstawowy (klasy 5, 6 i 7)

Te trzy etapy – to siedem lat nauki obowiązkowej.

Czego się dziecko nauczy w szkole podstawowej?

Program nauczania w szkole podstawowej stara się zaszczepić dziecku miłość do nauki, która pozostanie na całe życie. Szkoła dostarcza przyjemnych i wesołych doświadczeń.

Program nauczania w szkołach podstawowych jest skierowany na 6 podstawowych dziedzin nauczania:

mowa, czytanie i rachunki (czytanie, pisanie, matematyka i język angielski) są najważniejsze.

Dzieci będą się również uczyć o sztuce, geografii, historii i naukach ścisłych.

Takie nauczanie pomaga dzieciom rozwijać ich umiejętność obcowania. Służą temu takie przedmioty jak rozwój osobisty i porozumienie wzajemne.

Wychowanie fizyczne jest nie mniej ważne. Program przewiduje gry i ćwiczenia fizyczne.

Jak jest oceniany postęp mojego dziecka?

Ocena oznacza sprawdzenie czego się dziecko nauczyło poprzez testy albo obserwowanie wiedzy dziecka. Nauczyciel obserwuje jaki postęp robi dziecko, jak rozwija nawyki albo rozumie poszczególne tematy.

W niższych klasach ocena jest nieformalna, oparta o obserwacje robione przez Ciebie i nauczyciela Twojego dziecka.

W szkole podstawowej nauczyciel używa różnych sposobów oceny nauki dziecka. Są to różne testy na pojęcie, zadania, szycowanie referatów i zbiorów (np. rysunków).

Co to są normatywne testy?

Normatywne testy są używane do sprawdzenia jakiego postępu osiągnęły dzieci w porównaniu z innymi dziećmi w całym kraju. W klasach 4-7 na początku roku dzieci piszą normatywne testy z języka i matematyki.

CO TO JEST SZKOŁA ŚREDNIA?

Jak jest zorganizowana nauka ponadpodstawowa?

Obowiązkowa nauka średnia w Irlandii Północnej składa się z dwóch etapów:

- 3 etapu podstawowego
- 4 etapu podstawowego

3 ETAP PODSTAWOWY (8-10 lata nauki)

Co to jest 3 etap podstawowy?

3 etap podstawowy jest pierwszym etapem nauki ponadpodstawowej. Uczniowie zaczynają 3 etap podstawowy w wieku lat 11-12 i kończą go w wieku lat 13-14. Etap obejmuje trzy lata (klasy 8, 9 i 10).

Czego się dziecko uczy podczas 3 etapu podstawowego?

Podczas 3 etapu podstawowego wiele uwagi jest udzielane rozwojowi nawyków, twórczości i przedsiębiorczości.

Program nauczania jest skierowany na 8 różnych dziedzin: sztukę, jęz. angielski, środowisko i społeczeństwo, matematykę, języki obce, wychowanie fizyczne, nauki ścisłe oraz wychowanie religijne.

Szczegółowej informacji o 3 etapie można uzyskać na stronie: http://www.nicurriculum.org.uk/key_stage_3/index.asp.

4 ETAP PODSTAWOWY (11-12 lata nauki)

Co to jest 4 etap podstawowy?

4 etap podstawowy jest drugim i ostatnim etapem obowiązkowej nauki średniej. Uczniowie zaczynają 4 etap podstawowy w wieku lat 14-15 i kończą go w wieku lat 16-17. Etap obejmuje dwa lata nauki (klasy 11 i 12).

Czego się dziecko uczy podczas 4 etapu podstawowego?

Podczas 4 etapu program jest skierowany na 7 dziedzin nauczania: sztukę, język i literaturę, matematykę, środowisko i społeczeństwo, języki obce, zasady życia i pracy.

W wieku lat 14 uczniowie wybierają kierunki i przedmioty, które będą składać, aby otrzymać Certyfikat Ukończenia Szkoły Średniej (General Certificate of Secondary Education, GCSE).

Czy podczas 4 etapu podstawowego trzeba składać jakieś egzaminy?

Tak. Obowiązkowe wykształcenie średnie kończy się egzaminem państwowym na otrzymanie Certyfikatu Ukończenia Szkoły Średniej. Taki egzamin jest składany w czerwcu.

PO UKOŃCZENIU NAUKI OBOWIĄZKOWEJ

Co się dzieje po egzaminach na otrzymanie Certyfikatu Ukończenia Szkoły Średniej?

Egzaminy na otrzymanie Certyfikatu Ukończenia Szkoły Średniej w Północnej Irlandii oznaczają koniec nauki obowiązkowej. Uczniowie, którzy decydują się kontynuować naukę po ukończeniu programu obowiązkowego, uczą się następnie dwa lata, żeby zdać egzaminy na poziom zaawansowany, tzw. Poziom A (A-Level, Advanced Level).

Rezultaty egzaminów Poziomu A stanowią podstawę dostania się na studia wyższe.

Jakie przedmioty są wówczas wykładane?

Uczniowie zazwyczaj uczą się 3-4 przedmiotów na Poziomie A, egzaminy z których określają możliwość zdania na studia wyższe (studia trzeciego stopnia).

W jakim wieku uczniowie kończą szkołę?

Uczniowie, którzy studiują przedmioty na Poziomie A i zdają odpowiednie egzaminy kończą szkołę średnią w wieku lat 18-19.

CO JESZCZE MUSZĘ WIEDZIEĆ? ROK SZKOLNY

Jaka jest struktura roku szkolnego?

W szkole podstawowej rok szkolny składa się z 3 trymestrów. Pierwszy trymestr trwa od początku września do połowy grudnia (do Świąt Bożego Narodzenia). Drugi trymestr trwa od stycznia do marca albo kwietnia (Świąt Wielkanocnych). Trzeci trymestr trwa od Wielkanocy do środka czerwca.

W szkole średniej również są trzy trymestry. Pierwsze dwa są takie same jak w szkole podstawowej, natomiast trzeci trymestr trwa do końca maja.

Są również przerwy w środku trymestru, tzw. środkowe trymestry, podczas których dzieci mają przerwy trwające przez kilka dni, ale nie dłużej niż tydzień.

Skąd mam wiedzieć kiedy dziecko nie musi iść do szkoły?

Na początku roku szkolnego (albo po zapisaniu dziecka do szkoły) szkoła przedstawi rozkład zajęć, w którym będą podane szczegóły o przerwach podczas roku szkolnego. Wszystkie inne dni wolne będą zaanonsowane podczas roku szkolnego.

DZIEŃ SZKOLNY

Jak długo trwają zajęcia w szkole?

Zajęcia w szkole trwają co najmniej przez trzy godziny dla dzieci mniejszych niż 8 lat oraz przez cztery pół godziny dla wszystkich innych dzieci.

W szkole średniej zajęcia trwają dłużej. Musisz zapytać o więcej szczegółów na ten temat w szkole, ponieważ w różnych szkołach jest różny ilość lekcji.

Zajęcia w szkołach odbywają się od poniedziałku do piątku.

Kiedy zaczynają się lekcje?

W zależności od szkoły, lekcje mogą się zaczynać w przedziale od 8:30 do 9:30. Bardzo ważne, żeby dziecko się nie spóźniało, dlatego upewnij się w szkole o początku lekcji.

Jakie są przerwy między lekcjami?

Podczas dnia są dwie przerwy. Jedna jest z rana (około godz. 11) oraz przerwa obiadowa (około 12:30).

PRACE DOMOWE

Czy dziecku będą zadawane prace domowe?

Szkoły mają własne zasady zadawania prac domowych. Na przykład, w niektórych szkołach dzieciom od pierwszej do szóstej klasy prace domowe są zadawane każdego dnia. Inne szkoły zadają niewielkie czytanki albo przykłady matematyczne nawet dla przedszkolaków.

Czy dziecku będą zadawane prace domowe w szkole średniej?

Tak. W szkole średniej uczniom jest zadawane znacznie więcej prac domowych. Poza tym, powinni oni szykować się do egzaminów.

Odrobienie pracy domowej dla ucznia szkoły średniej zajmuje około 2-3 godzin.

Jak mogę pomóc swojemu dziecku w odrabianiu pracy domowej?

Jeżeli dziecku jest zadana praca domowa, trzeba mu zapewnić miejsce i zachęcić do jej odrobienia. Jeżeli istnieje potrzeba, zaproponuj swoją pomoc.

Codziennie przeznacz odpowiednią ilość czasu, żeby podyskutować z dzieckiem co robiło w szkole.

Zaplanuj odpowiednio czas, żeby dziecko mogło spokojnie i wygodnie pracować za biurkiem, bez rozpraszania uwagi na telewizję albo inne postronne rzeczy.

Czas na prace domowe powinien być podzielony na zajęcia pisemne i ustne.

Zajęcia ustne (opowiadanie i powtarzanie tego, co się dziecko nauczyło) są szczególnie pożyteczne w klasach początkowych.

Zachęcaj dziecko do tego, żeby miało czyste podręczniki i zeszyty.

Jeżeli dziecko pracuje samodzielnie, bądź gotów (-owa) pomóc i okazać interes temu, co dziecko robi.

Przy każdej okazji uznawaj starania swojego dziecka!

Staraj się być cierpliwym (-wa)!

Co robić, jeżeli dziecko ma kłopoty z odrobieniem prac domowych?

Jeżeli dziecko ma stałe kłopoty z odrobieniem zadań, porozmawiaj o tym z nauczycielem.

Jeżeli dziecko z jakiegoś powodu nie daje rady z odrobieniem pracy domowej, zawiadom o tym nauczyciela. Napisz krótką notatkę, podaj powody.

Co robić, jeżeli dziecko ma problemy w szkole?

Przede wszystkim porozmawiaj z dzieckiem. Problem może być z powodu nauki, może być o charakterze osobistym albo socjalnym.

Jeżeli nie sposób rozwiązać tego problemu w domu, umów się z nauczycielem i porozmawiaj na ten temat. Jeżeli to nie przyniesie efektu, może zaistnieć potrzeba umówienia się i przedyskutowania problemu z dyrektorem szkoły.

Jeżeli dziecko uczęszcza do szkoły średniej, należy umówić się i porozmawiać z dyrektorem albo wychowawcą klasowym, o ile takie stanowisko istnieje.

Co to jest nauka nadzorowana?

Niektóre szkoły odpłatnie oferują naukę nadzorowaną dla uczni w szkole średniej.

Są to normatywne zajęcia, podczas których dzieci mogą po lekcjach odrabiać prace domowe i uczyć się pod opieką.

Dzieci są pod okiem wykwalifikowanego pedagoga albo odpowiedzialnego rodzica.

Dowiedz się, czy szkoła proponuje takie usługi.

REGUŁY I ZASADY SZKOLNE

Co oznaczają reguły i zasady szkolne?

Było już wspomniane, że wszystkie szkoły w wielu dziedzinach mają własne reguły i zasady, m.in.:

- Przyjęcia (albo zapisania) do szkoły
- Noszenia mundurków
- Zdrowego odżywiania się
- Reguł zachowania się
- Zakazu tyranizowania

ZASADY PRZYJĘCIA

Co to są zasady przyjęcia (albo zapisania) do szkoły?

Prawidła przyjęcia do szkoły – to zasady określające zapisanie dzieci do szkoły. Szkoły, które nie mogą przyjąć wszystkich chętnych, są zobowiązane stosować pewne zasady przyjęcia. Takie zasady ustala kuratorium szkoły.

Prawidła te powinny być zgodne z północnoirlandzką Ustawą o Równym Statusie, co oznacza, że Twoje dziecko nie może być dyskryminowane.

MUNDURKI

Co to są prawidła noszenia mundurków?

Większość szkół w Irlandii Północnej posiada prawidła noszenia mundurków szkolnych. Oznacza to, że wszystkie dzieci (czy uczniowie) mają obowiązek chodzenia do szkoły w mundurkach. Szkoła poda szczegóły w czym dziecko powinno chodzić do szkoły.

Co się stanie, jeżeli ze względów kulturowych nie chcesz, żeby dziecko chodziło w mundurku?

Jeżeli ze względów kulturowych masz problem z tym, żeby dziecko chodziło do szkoły w mundurku, powinieneś (-naś) o tym porozmawiać z dyrektorem szkoły.

ZDROWE ODŻYWIANIE SIĘ

Co to są zasady zdrowego odżywiania się?

W wielu szkołach są przyjęte zasady zdrowego odżywiania się. Oznacza to, że są ustalone spisy jedzenia, które dziecko może przynieść do szkoły i spożyć jako posiłek podczas przerwy. Zazwyczaj nie wolno spożywać słodczy, niezdrowego jedzenia (typu chipsów, fast food) i napojów gazowanych (jak coca-cola).

PRAWIDŁA ZACHOWANIA SIĘ

Jak jest utrzymywana dyscyplina w szkole?

Nauczyciele uznają dzieci, kiedy dzieci dużo pracują oraz dobrze wykonują zadania w klasie i prace domowe. Wyrażone uznanie pomaga motywować dzieci.

Każda szkoła posiada własne reguły zachowania się, takie reguły są przekazane do wiadomości rodziców. Odpowiadasz za akceptowanie takich prawideł i zapewnienie tego, żeby dzieci rozumiały i trzymały się tych zasad. Podczas przyjęcia dziecka do szkoły, będziesz musiał(a) złożyć podpis pod tymi zasadami.

Nauczyciel albo dyrektor da Ci znać, jeżeli Twoje dziecko ciągle łamie te zasady. Będziesz miał(a) możliwość wypowiedzenia się na ten temat. Nauczyciel albo dyrektor dadzą czas na to, żebyś wyjaśnił(a) to z dzieckiem, a jego zachowanie uległo zmianie na lepsze. Powinieneś (-naś) sam(a) wyjaśnić to z dzieckiem i w razie potrzeby zwrócić się po pomoc nauczyciela.

Za poważne naruszenia dyscypliny, szkoła w ostatecznym wypadku może podjąć decyzję o wydaleniu dziecka ze szkoły. Taka decyzja jest poważna i zdarza się rzadko. Przed podjęciem takiej decyzji, szkoła z pewnością wypróbuje wszystkie inne opcje. W takim wypadku otrzymasz zawiadomienie o wydaleniu. Decyzję można zaskarżyć kuratorium. Ostatni resort, do którego możesz się zwrócić – to Centrum Praw Dziecka albo północnoirlandzki Pełnomocnik ds Dzieci i Młodzieży

TYRANIZOWANIE

Jakie są prawidła zakazujące tyranizowania w szkołach?

Fizyczne popychanie, zastraszanie, przemoc fizyczna i obelgi słowne są niedozwolone w szkołach irlandzkich. Tyranizowanie jest czasem obserwowane w szkole albo w drodze do szkoły. Jeżeli Twoje dziecko jest tyranizowane przez inne dzieci albo tyranizuje inne dzieci – sprawa jest poważna! Żadne dziecko nie powinno cierpieć tyranizowania.

Co muszę robić, jeżeli moje dziecko jest tyranizowane?

Nie konfrontuj z rodzicami innego dziecka. Porozmawiaj z nauczycielem albo dyrektorem o tym co się dzieje i postaraj się znaleźć skuteczne rozwiązanie. Jeżeli nie można tego rozwiązać na poziomie szkoły, możesz zwrócić się o dochodzenie do Ministerstwa Edukacji i Nauki (Department of Education and Science). Możesz się również zwrócić do Pełnomocnika ds Dzieci.

Co robić, jeżeli moje dziecko tyranizuje inne dzieci?

Jeżeli Twoje dziecko tyranizuje inne dzieci, bardzo ważne jest to uświadomić i pomóc innym uporać się z tym. Jednym z największych problemów szkół w walce z tyranizowaniem jest zmuszenie rodziców do przyznania, że ich dziecko niewłaściwie się zachowuje.

Możesz również:

- postarać się wyjaśnić, czy nie jest to tymczasowa reakcja dziecka na zmiany w jego życiu (np. nowe niemowlę, osamotnienie albo stres w domu);
- porozmawiać z dzieckiem i spróbować wytłumaczyć jak się czuje inne dziecko;
- zachować spokój i nie przejawiać agresji oraz
- porozmawiać z nauczycielem. Uświadomisz, że nauczyciel z całą pewnością zechce pomóc. Ważne, żeby i Ty, i nauczyciel mieliście takie samo stanowisko w tej sprawie.

Warto jest pomyśleć o jakichś środkach na dłuższy dystans. Tyranizujący innych często nie wierzą we własne siły. Nie staraj się porównać osiągnięć własnego dziecka z innymi. Uznawaj każdy pomocny albo miły uczynek z jego strony.

NAUKA TRZECIEGO STOPNIA I WYŻSZA

Jak jest zorganizowana nauka trzeciego stopnia?

Nauka trzeciego stopnia jest podzielona na dwie części:

- Naukę i edukację dalsze (ponadśrednie)
- Naukę i edukację wyższe

W Północnej Irlandii nauka ponadśrednia i wyższa jest w gestii Ministerstwa Zatrudnienia i Doskonalenia Zawodowego.

NAUKA PONADŚREDNIA

Co to jest nauka ponadśrednia?

Są to nauka i edukacja po ukończeniu programu drugiego stopnia, jednak nie jest to częścią systemu nauki trzeciego stopnia (wyższej).

Kto ma dostęp do nauki ponadśredniej?

Jeżeli ukończyłeś (-łaś) 16 lat, masz dostęp do nauki ponadśredniej w pełnym lub częściowym wymiarze.

Ile jest placówek nauki ponadśredniej?

Istnieje sześć terytorialnych placówek wykształcenia ponadśredniego. Powstały one w rezultacie połączenia 16 placówek wykształcenia ponadśredniego w roku 2007.

Czy mogę ubiegać się o stypendium na naukę ponadśrednią?

Tak. Możesz otrzymać stypendium na naukę ponadśrednią, jeżeli jesteś w przedziale wiekowym od 16 do 19 lat. Możesz otrzymać zasiłek na kontynuację nauki (Education Maintenance Allowance, EMA). Wysokość zasiłku jest jeszcze uzgadniana, ale może ona sięgać £60 za okres dwutygodniowy.

Gdzie mogę uzyskać więcej informacji?

Więcej informacji o nauce ponadśredniej możesz uzyskać na stronie <http://www.delni.gov.uk/index/further-and-higher-education.htm>.

NAUKA I EDUKACJA WYŻSZE

Co to jest nauka wyższa?

Nauka wyższa obejmuje wszystkie programy oferowane przez uniwersytety, naukowe placówki uniwersyteckie oraz instytuty ponadśredniego i wyższego wykształcenia, które w większości są finansowane przez Ministerstwo Zatrudnienia i Doskonalenia Zawodowego. Istnieją również prywatne placówki naukowe.

Jak moje dziecko może dostać się na uczelnię wyższą?

Dostęp na uczelnię wyższą jest oparty o wyniki egzaminów Poziomu A (A-Level) po ukończeniu szkoły średniej.

Gdzie mogę uzyskać więcej informacji na temat nauki wyższej?

Więcej informacji na ten temat można zasięgnąć na stronie www.delni.gov.uk/index/further-and-higher-education.htm

SZKOLENIA DLA DOROSŁYCH

Gdzie mogę się uczyć języka angielskiego?

W Irlandii Północnej jest wiele szkoleń dla osób dorosłych.

W celu uzyskania informacji o kursach języka angielskiego, możesz skontaktować się z miejscową biblioteką, Biurem Porad Cywilnych albo miejscowym centrum społecznym.

POŻYTECZNE KONTAKTY

Ministerstwo Edukacji

Adres: Rathgael House
Balloo Road
Bangor BT19 7PR
Telefon: (028) 91279279
Pocztą el.: mail@deni.gov.uk
Strona internetowa: www.deni.gov.uk

Rada ds Egzaminów

Adres: 29 Clarendon Road
Clarendon Dock
Belfast BT1 3BG
Telefon: (028) 90261200
Pocztą el.: info@ccea.org.uk
Strona internetowa: www.ccea.org.uk

Rada Edukacji i Bibliotek w Belfast

Adres: 27-33 Upper Baggot St
Dublin 4
Telefon: (01) 6070500
Pocztą el.: info@fas.ie
Strona internetowa: www.belb.org.uk

Południowa Rada Edukacji i Bibliotek

Adres: 3, Charlemont Place
The Mall
Armagh BT61 9AX
Telefon: (028) 37512200
Pocztą el.: selb.hq@selb.org
Strona internetowa: www.selb.org

Południowa Rada Edukacji i Bibliotek

Adres: Grahamsbridge Road
Dundonald
Belfast BT16 2HS
Telefon: (028) 90566266/7
Pocztą el.: info@seelb.org.uk
Strona internetowa: www.seelb.org.uk

Zachodnia Rada Edukacji i Bibliotek

Adres: 1, Hospital Road,
Omagh
County Tyrone BT79 0AW
Telefon: (028) 82411411
Pocztą el.: info@welbni.org
Strona internetowa: www.welbni.org

Północno-Wschodnia Rada Edukacji i Bibliotek

Adres: County Hall
182, Galgorm Road
Ballymena BT42 1HN
Telefon: (028) 25653333
Strona internetowa: www.neelb.org.uk

FORMULARZE POMOCNE W SZKOLE

1.) List od rodzica (opiekuna) do wiadomości nauczyciela dot. nieobecności w szkole.

Data: _____

Szanowny nauczycielu,

Moje dziecko będzie nieobecne w szkole dn. _____, ponieważ ma umówioną wizytę u:

Lekarza praktyki ogólnej _____

Stomatologa _____

Pielęgniarki _____

Inne _____

Podpis: _____ (rodzic / opiekun)

2) List od rodzica (opiekuna) do wiadomości nauczyciela dot. wcześniejszego wyjścia lub spóźnienia się do szkoły.

Data: _____

Szanowny nauczycielu,

Moje dziecko powinno opuścić zajęcia o godz. _____ dn. _____

Moje dziecko nie będzie na zajęciach do godz. _____ dn. _____

Podpis: _____ (rodzic/opiekun)

PODSTAWOWE FAKTY

Rodzinom w Irlandii Południowej są dostępne różne ciekawe zajęcia.

Irlandia Północna proponuje wszelkie zajęcia kulturalne, socjalne i sportowe.

Jest wiele miejsc do zajęć na świeżym powietrzu (o ile pogoda dopisuje!).

Gry i zabawy są ważne dla dzieci, ponieważ stymuluje to ich rozwój emocjonalny, umysłowy i fizyczny.

ZNALEZIENIE CZASU DLA RODZINY

Jak jest podzielony dzień osobisty?

Generalnie, dzień każdej osoby może być podzielony na 5 różnych „czasów”:

- **czas roboczy** – czas spędzony w pracy (odpłatnej lub dobrowolnej), studia albo opiekę nad dziećmi;
- **czas w domu** – czas spędzony na zajęcia domowe, sprzątanie, pranie, posiłki;
- **czas dla rodziny i przyjaciół** – czas spędzony z rodziną i przyjaciółmi;
- **czas dla siebie** – czas na własne potrzeby i zajęcia, np. odpoczynek, sport, sen;
- **czas ciszy** – czas, którego potrzebujesz, żeby pomyśleć i zastanowić się o różnych sprawach.

A dzień rodziców?

Będąc rodzicem codziennie dysponujesz tylko kilkoma godzinami wolnego czasu. Oznacza to, że masz bardzo mało czasu na własne potrzeby, szczególnie po przeznaczeniu czasu na potrzeby Twojego dziecka.

Wszyscy rodzice doznają stresu z powodu niewystarczającej ilości czasu, który można spędzić z dziećmi. Jednak istnieje kilka łatwych sposobów na „jakościowe” spędzenie czasu: przeznaczenie 10 minut na rozmowę z dzieckiem o minionym dniu, wspólny spacer, posiłki, zajęcia domowe, zmywanie naczyń i.t.d.

Dlatego bardzo ważne jest znaleźć czas na odpoczynek i zajęcia rekreacyjne – samodzielnie, z rodziną albo z przyjaciółmi.

Co z dziećmi?

Dzieci spędzają swój czas w inny sposób niż dorośli, ponieważ nie muszą zastanawiać się o własnym utrzymaniu.

Dzieci potrzebują więcej snu niż dorośli, a ta ilość zależy od ich wieku.

W jaki sposób zajęcia pomagają mojej rodzinie?

Wspólne zajęcia rodzinne są znakomitą możliwością utrzymania bliskich kontaktów z dziećmi i zadowolenia z bycia rodzicem. Pomaga to również dzieciom w ich rozwoju emocjonalnym, umysłowym i fizycznym.

Czy w Irlandii można znaleźć zajęcia społeczne i rekreacyjne?

Tak. W Irlandii jest mnóstwo ciekawych zajęć społecznych i rekreacyjnych. Wiele takich zajęć jest bezpłatnych albo nie wymagają znacznych nakładów finansowych.

BIBLIOTEKI

Jakie usługi oferują biblioteki publiczne?

Biblioteki publiczne w Irlandii Północnej oferują wiele różnych usług. Jeżeli zostaniesz członkiem, będziesz miał(a) dostęp do:

- informacji, książek, muzyki, DVD i in.
- bezpłatnego korzystania z Internetu
- miejscowych przedsięwzięć albo szkoleń

Jak się zapisać do biblioteki?

Aby korzystać z usług biblioteki, powinieneś (-naś) zostać jej członkiem. Zapisać się do biblioteki jest bardzo łatwo.

W tym celu należy albo

- wypełnić wniosek na stronie internetowej albo
- wypełnić wniosek w bibliotece miejscowej

W dowolnym wypadku powinieneś (-naś) przedstawić dla biblioteki dowody tożsamości i adresu zamieszkania.

Gdzie mogę uzyskać więcej informacji?

Więcej informacji możesz uzyskać na stronie <http://www.ni-libraries.net/> albo w najbliższej bibliotece.

ZAJĘCIA KULTURALNE

Jakie zajęcia kulturalne są rozpowszechnione w Irlandii Północnej?

W Irlandii Północnej jest wiele zajęć kulturalnych. Irlandia Północna – to kraj posiadający długie tradycje kulturalne w dziedzinach muzyki, tańca, literatury i teatru.

MUZEA

Dlaczego powinienem (-nam) pójść z dzieckiem do muzeum?

Muzea – to dobry sposób nie tylko na spędzenie czasu z dziećmi, ale również na ich kształcenie. Wstęp do wielu muzeów północnoirlandzkich jest bezpłatny. Ponadto, mają one specjalną informację dla dzieci, co pomaga w sposób dostępny zwiedzić muzeum zarówno dla dzieci, jak i dla dorosłych.

Ile muzeów jest w Irlandii Północnej?

W Irlandii Północnej są 4 podstawowe muzea: Muzeum Ulsterskie (The Ulster Museum), Ulsterskie Muzeum Życia Wiejskiego i Transportu (The Ulster Folk and Transport Museum), Tematyczny Park Ludowy „The Ulster American Folk Park” i Muzeum Hrabstwa Armagh. Więcej informacji o muzeach w Irlandii Północnej można uzyskać na stronie <http://www.magni.org.uk/>

MUZYKA

Czy muzyka w Irlandii Północnej jest popularna?

Tak. Muzyka jest bardzo ważną tradycją północnoirlandzkiego życia. Tradycyjna muzyka irlandzka jest nadal wykonywana w całej Irlandii Północnej. Wykonywana jest również muzyka współczesnych grup znanych na całym świecie.

Czy w mojej miejscowości również są występy?

Tak. Wiele pubów w całej Irlandii Północnej organizują wieczory albo popołudnia muzyki tradycyjnej na żywo. Często takie występy (tzw. 'gigs') są bezpłatne. Trzeba dowiedzieć się na miejscu, czy na takie występy można zabrać dzieci. Zazwyczaj dzieciom można być na takich występach do godz. 19.30, chociaż w niektórych pubach są reguły ograniczające wstęp osobom poniżej lat 18.

Czy w Irlandii są organizowane koncerty?

Irlandia – to znane miejsce, gdzie swoje koncerty organizują wykonawcy i grupy o światowej sławie. Takie występy mogą być zorganizowane w Irlandii albo być częścią światowych tournée. Koncerty popularnych wykonawców mogą być drogie, szczególnie jeżeli są organizowane w dużych znanych salach. Reklama takich koncertów zazwyczaj bywa w krajowych czasopismach i w Internecie na kilka miesięcy przed koncertem.

Lubię muzykę klasyczną. Gdzie odbywają się podobne koncerty?

Dla zwolenników muzyki klasycznej czy opery koncerty są organizowane w licznych salach koncertowych i innych placówkach kultury.

A festiwale muzyczne?

W Irlandii odbywa się również wiele festiwali muzycznych. Rodziny są mile widziane na takich przedsięwzięciach, ale nie jest polecana obecność dzieci do lat 5 z powodu braku udogodnień.

Zwolennikom muzyki klasycznej czy opery, Sala The Belfast Waterfront Hall i sale koncertowe w innych miastach organizują koncerty i występy.

TEATR

Czy w Irlandii Północnej są teatry?

Tak. W Irlandii Północnej jest wiele teatrów, które wystawiają różne sztuki dla różnych grup wiekowych. W wielu z nich są przedstawienia dla dzieci i komedie muzyczne orientowane na całą rodzinę.

FILMY

Czy w Irlandii Północnej są kina?

Tak. W Irlandii Północnej jest wiele kin. W wielu miejscowościach premiery są wystawiane dość szybko po ukazaniu się filmu w Ameryce albo innych krajach. Są również kina wystawiające filmy klasyczne. Często filmy są wyświetlane w języku oryginalnym z napisami w języku angielskim.

Dobra strona internetowa, na której można sprawdzić przedsięwzięcia kulturalne odbywające się w Irlandii Północnej – to

<http://www.culturenorthernireland.org/Zajęcia>

SPORTOWE I CZAS WOLNY

Jakimi rodzajami sportu i formami spędzenia czasu wolnego można się zająć?

W Irlandii Północnej uprawia się wiele rodzajów sportu. Istnieją długoletnie tradycje sportowe, jak również tradycje uczestniczenia w mistrzostwach świata w wielu dziedzinach. Jest dużo ciekawych placówek sportowych zarówno dla dzieci jak i dla całych rodzin.

PŁYWANIE

Pływanie w Irlandii Północnej ostatnio staje się coraz bardziej popularne. Chociaż Irlandia jest wyspą i woda jest bardzo czysta, poza krótkim okresem letnim, nie ma zbyt wielu możliwości pływania w morzu (z wyjątkiem śmiazków!)

Gdzie mogę znaleźć najbliższy basen?

Na terytorium wielu samorządów jest co najmniej jeden basen publiczny, co stanowi tanią opcję na wesołe spędzenie czasu dla całej rodziny. Wstęp dzieciom jest często bezpłatny, a dorosłym za niewielką opłatą.

Listę basenów w swojej miejscowości możesz odszukać na stronie www.swimmerguide.com. Jest to dobry przewodnik, ponieważ są tam dane o basenach we wszystkich państwach łącznie z Irlandią Północną.

PIŁKA NOŻNA

Piłka nożna jest bardzo popularnym rodzajem sportu. Praktycznie każda miejscowość w Irlandii Północnej ma miejscową drużynę i drużynę dziecięcą. Wiele osób w Irlandii Północnej wspiera miejscowe i krajowe drużyny, jak również światowe drużyny i drużyny Angielskich mistrzostw piłkarskich.

Gdzie mogę znaleźć najbliższy klub piłki nożnej?

Najlepiej jest dowiedzieć się za jakie drużyny piłkarskie można grać. Miejskowe centrum sportowe ma listy drużyn i kontakty do odpowiednich osób.

Informacji o najbliższym klubie można zasięgnąć na stronie www.fai.ie

Dzieci często zostają członkami odpowiedniego klubu, z którym współpracuje ich szkoła.

Celtyckie Stowarzyszenie Sportowe (GAA)

Celtyckie Stowarzyszenie Sportowe (The Gaelic Athletic Association, GAA) jest organizacją odpowiadającą za rozwój 4 rodzajów sportu, dwa z których - to typowo irlandzkie rodzaje sportu: futbol i hurling.

Co to jest futbol celtycki?

Celtycki futbol nie jest to samo co piłka nożna i ma zupełnie inne reguły gry. Można go porównać z mieszanką różnych gier: rugby, amerykańskiego i australijskiego futbolu. Jest to bardzo szybki i bardzo rozpowszechniony w Irlandii rodzaj sportu.

Co to jest hurling?

Hurling – to najszybsza na świecie gra boiskowa, bardzo dynamiczna i bardzo popularna w całej Irlandii. W hurling mogą grać również kobiety. Ten odłam gry jest zwany camogie.

Futbol i hurling są bardzo popularne, większość miast ma własne drużyny, jak również drużyny dziecięce.

Gdzie mogę znaleźć najbliższy klub?

Najbliższy klub możesz znaleźć na stronie

<http://www.gaa.ie/page/provinces.html>

SPACERY I PIESZE WYCIECZKI

Spacery i piesze wycieczki – to też bardzo popularne rodzaje zajęć w Irlandii Północnej. Większość tras spacerowych jest odpowiednio oznakowana.

Gdzie mogę znaleźć trasy spacerowe?

Różne trasy spacerowe można znaleźć na stronie <http://www.geographia.com/northern-ireland/ukiwalk1.htm>

Sieć Walk Northern Ireland jest odpowiedzialna za trasy spacerowe w Irlandii. Jest wiele oznakowanych tras. Zobacz więcej szczegółów na <http://www.walkni.com/>

PARKI I LASY

Gdzie mogę znaleźć miejscowy park albo zielony teren?

Zielone tereny i/albo parki są praktycznie w każdej północnoirlandzkiej miejscowości. W parkach jest bezpieczne otoczenie, gdzie rodziny mogą odpoczywać i bawić się. Często są tam place zabaw i miejsca na pikniki albo przyrządzenie grilla.

W Irlandii Północnej jest niemało pięknych lasów. Spacer albo piknik na łonie przyrody – to doskonały sposób na spędzenie czasu wolnego.

Służba Leśna Irlandii Północnej służy okazaniem szczegółowej informacji o lasach i zielonych terenach na stronie <http://www.forestserviceni.gov.uk/>

INNE RODZAJE SPORTU

Jakie inne rodzaje sportu można uprawiać w Irlandii Północnej?

W Irlandii można uprawiać wiele rodzajów sportu dla całych rodzin, dorosłych albo dzieci.

Sporty lądowe – to inne rodzaje sportu uprawiane w Irlandii: rugby, koszykówka, piłka ręczna, tenis, boks, walki wschodnie i rounders (rodzaj palanta).

Sporty wodne – to różne rodzaje sportów wodnych uprawiane w Irlandii: surfing, windsurfing, kitesurfing, żeglarstwo i wędkarstwo.

KLUBY MŁODZIEŻOWE

Czym się zajmują kluby młodzieżowe?

W wielu północnoirlandzkich miejscowościach są kluby młodzieżowe. Kluby młodzieżowe proponują usługi o charakterze edukacyjnym albo rekreacyjnym, np. nadzorowane kluby odrabiania prac domowych, kółka gier i zajęć sportowych.

Kto zarządza klubami młodzieżowymi?

Są dorośli wolontariusze albo osoby zatrudnione, które nadzorują pracę klubów, ale często młode osoby wypowiadają swoje zdanie na temat pracy i zarządzania klubem.

Kto może zostać członkiem klubu młodzieżowego?

Kluby są przeznaczone dla dzieci w wieku lat 12-18. Są opłaty członkowskie, ale kwoty są bardzo niskie.

Gdzie mogę uzyskać więcej informacji?

Na terytorium Irlandii Północnej Rada ds Młodzieży Irlandii Północnej koordynuje i stymuluje usługi świadczone dla młodzieży. Więcej informacji o jej działalności możesz znaleźć na stronie http://www.ycni.org_

SŁOWNIK

W słowniku są podane słowa, które były użyte w tekście, a mogą być niejasne

ROZDZIAŁ 2

Agencje nieruchomości – świadczą usługi w zakresie kupna i sprzedaży nieruchomości (mienia).

Gospodarz – to osoba, która albo jest właścicielem albo w czyimś imieniu nadzoruje wynajęte mieszkanie.

Kredyt – jeżeli mowa o telefonie komórkowym, kredyt oznacza przedpłatę, czyli dopięnięcie pieniędzy na konto Twojego telefonu.

Kwalifikowany – oznacza, że spełniasz wszelkie kryteria, które są potrzebne do spełnienia/osiągnięcia czegoś.

Naruszyć – oznacza złamać warunki, np. umowy.

Numer kierunkowy – numery składające się z 2-4 cyfr, które należy wybrać przed numerem telefonu. Na przykład, numer kierunkowy do Belfast jest (028), dlatego dzwoniąc wybierasz numer 028xxxxxx.

Online – na stronie internetowej, w Internecie.

Opłata – to pieniądze, które płacisz dla kogoś za okazanie usługi. Na przykład, każda wizyta u lekarza praktyki ogólnej może kosztować 50, jeżeli nie posiadasz karty medycznej albo karty wizyt u lekarza praktyki ogólnej.

Strata – kiedy mówimy o śmierci kogoś bliskiego.

Telefon stacjonarny – to telefon, który nie jest przenośny (komórkowy). Jest on na stałe zamontowany w Twoim domu.

Test środków – Twoje dochody i wszystkie wydatki będą sprawdzane.

Wyposażenie – całe wyposażenie w wynajętym domu: meble, naczynia, lodówka, sztućce i in.

ROZDZIAŁ 3

Funkcjonariusz ds Przemocy Domowej – to funkcjonariusz policji specjalnie przeszkolony do interwencji w przypadkach przemocy domowej.

Schronisko – to bezpieczne miejsce, gdzie nie zaznasz przemocy. Możesz zabrać ze sobą dzieci.

Służba Policyjna Irlandii Północnej – The Police Service of Northern Ireland (PSNI). Znana po prostu pod nazwą policji.

ROZDZIAŁ 4

Aborcja – oznacza przerwanie ciąży.

Dentystyczny – ma do czynienia z zębami.

Diagnoza – wyjaśnia co jest z kimś nie w porządku.

Dział Niezwłocznej Pomocy – dział w szpitalu, który okazuje pomoc ludziom w razie wypadków.

Gabinet lekarski – miejsce, w którym pracuje lekarz albo dentysta.

Leczenie – sposób zwalczania choroby albo problemu zdrowotnego.

Masowe badania – masowe badania są wtenczas, gdy pielęgniarka społeczna albo lekarz rejonowy zbada dziecko w celu wykazania chorób i innych problemów.

Opłata – pieniądze, które trzeba zapłacić za usługi okazane w szpitalu.

Optyczny – ma do czynienia z oczyma.

Poronienie – zjawisko, kiedy ciąża kończy się samoistnie.

Skierowanie – kiedy Twój lekarz skierowuje Cię po opinię innego specjalisty, np. psychologa czy psychiatry, oraz przekazuje im informację, że musisz się do nich zwrócić.

Sprawdzenie zdrowia – kiedy lekarz albo pielęgniarka sprawdza ciało Twojego dziecka w celu ustalenia możliwych chorób albo naruszeń rozwoju.

Stawianie do kąta – miejsce, do którego wysyłasz na jakiś czas swoje dziecko, jeżeli źle się zachowuje. Może to być kąta albo schody. Są tam przez tyle minut ile mają lat, np. jeżeli dziecko ma 5 lat, idzie do kąta na 5 minut.

Subsydiowany – oznacza, że Rząd pokrywa część wydatków na utrzymanie. Nie musisz pokrywać wszystkich wydatków.

Szczepienia i uodpornienia – zastrzyki robione dzieciom w celu wstrzymania rozwoju niektórych chorób dziecięcych. Szczepienia są produkowane z tych samych bakterii, które powodują chorobę, ale są bezpieczne, ponieważ te bakterie przednio są zabite albo osłabione.

Szczepienie kontrolne – powtórne szczepienie robione w celu wzmocnienia odporności Twojego dziecka na niektóre choroby.

Środek antykoncepcyjny – lekarstwo ochraniające kobietę przed zajściem w ciążę.

Świadectwo urodzenia – to dokument, w którym są wskazane imię/nazwisko dziecka, miejsce i czas urodzenia, rodzice. To jest ważny dokument i musi być przechowywany w bezpiecznym miejscu.

Usługi ambulatoryjne – kiedy powinieneś (-naś) wrócić do szpitala w celu sprawdzenia stanu zdrowia, ale nie musisz zostać tam na noc.

Usługi stacjonarne – kiedy musisz zostać w szpitalu na noc.

Uszny, słuchowy – ma do czynienia z uszami.

Zaburzenia metaboliczne – rzadko spotykane choroby genetyczne obserwowane u niektórych dzieci.

ROZDZIAŁ 5

Nauka drugiego stopnia – większość uczniów przechodzi do nauki drugiego stopnia w wieku lat 12-13, tzn. po ukończeniu szkoły początkowej. Ten etap jest również zwany nauką ponadpodstawową.

Obowiązkowy – oznacza, że dzieci mają prawny obowiązek uczęszczania do szkoły.

System edukacji – obejmuje wszystkie etapy i stopnie edukacji, łącznie ze szkołą początkową, ponadpodstawową, nauką trzeciego stopnia, szkolenia dla osób dorosłych i edukację ponadśrednią.

Szkoła państwowa – oznacza, że szkoła jest nadzorowana przez miejscową społeczność (instytucje państwowe).

SKRÓTY I AKRONIMY

BBC	British Broadcasting Corporation - Brytyjska Korporacja Nadawcza
BCG	Bacillus Calmette-Guérin – szczepionka przeciw gruźlicy
EU	European Union – Unia Europejska
EEA	European Economic Area – Europejska Wspólnota Gospodarcza
FSA	Food Standards Authority - Brytyjska Agencja Norm Żywnościowych
GAA	Gaelic Athletic Association – Celtyckie Stowarzyszenie Sportowe
GP	General Practitioner – lekarz praktyki ogólnej
HiB	Haemophilus influenzae Type B – szczepienie przeciw zakażeniu baktrią HiB typu B
HRC	Habitual Residency Condition – Warunek Stałego Pobytu
ITV	Independent Television
MABS	Money, Advice and Budgeting Service - Służba Doradztwa Finansowego i Budżetowego
MMR	Measles, Mumps and Rubella Vaccine – szczepienie MMR (przeciw odrze, śwince i różyczce).
MOT	Ministry of Transport Test – Test Ministerstwa Transportu
NIE	Northern Ireland Energy – Energia Irlandii Północnej
NISRA	Northern Ireland Statistics & Research Agency - Urząd Statystyczno-Badawczy Irlandii Północnej
TB	Tuberculosis (BCG Vaccination) – gruźlica, (szczepienie BCG)
TV	Television - telewizja